

מחבר ובדיון, טלה זאב: עיבודים עבריים של משלי 'איזופוס' מימי הביניים לראשית העת החדשה

דודו רוטמן

בשנת 1516, כארבעים שנה לאחר ראשיתו של הדפוס העברי, וככל הידוע לנו לראשונה אי פעם, הודפס בבית הדפוס של שמואל אבן נעמיאס אשר בקושטא, ספר שהיה במוצהר אנתולוגיה של חיבורים נרטיביים עבריים. האסופה הייתה נטולת שם וכונתה במהדורות שונות וגם בקטלוגים על שם החיבור שפתח אותה 'דברי הימים של משה רבנו'. על הפופולריות שלה תעיד העובדה שזכתה לשתי מהדורות נוספות (תוך שינויים מזערניים בחיבורים הכלולים בהן: ונציה ש"ד; ונציה שס"ה), כמו גם העובדה שבשנים שלאחר 1516 הודפסו כמה וכמה אנתולוגיות במתכונת דומה (גם הן בתורן זכו למהדורות נוספות). הספר כולל סיפורים בודדים, רחבי היקף יחסית, כגון 'מעשה ירושלמי', 'ספר טובי בן טוביאל' (שהוא עיבוד עברי ל'ספר טוביה') ו'ספר חנוך' (הידוע גם בשם 'מעשה אהוב וחצי'). לצדם נכללו חיבורים שהם בעצם קובצי סיפורים קטנים בעלי עיקרון מארגן ברור, כמו 'משלי סנדבר' ו'משלים של שלמה המלך'. נוסף על כך כללה האנתולוגיה סיפורים המכונים 'מדרשים קטנים' כגון 'דברי הימים של משה רבינו' ו'פטירת אהרן'. שני חיבורים נוספים שהובאו באנתולוגיה הזאת הם המקאמה הידועה של דון וידאל בנבנשת מסוף המאה הארבע עשרה או ראשית המאה החמש עשרה – 'מליצת עפר ודינה', וחיבור שניתנה לו הכותרת 'חידות איזופטו'.¹

* עיקר המאמר חובר במסגרת שהותי כעמית מחקר במרכז כץ ללימודים מתקדמים במדעי היהדות – Herebert D. Katz Center for Advanced Judaic Studies, University of Pennsylvania בסתיו 2013, בקבוצה שעסקה ב־Constructing Borders and Crossing Boundaries: Social, Cultural and Religious Change in Early Modern Jewish History. אני מודה לצוות המרכז על האירוח, וכן לדן בן-עמוס ולחברים הרבים בקבוצה שנחשפו לגרסאות שונות של המאמר, העירו את הערותיהם ותרמו מידיעותיהם ומרעיונותיהם. אבקש גם להודות לחבריי פבריציו ללי (Fabrizio Lelli), חוסס דה פרדו פלומד (Jesús de Prado Plumed) ואליעזר פאפו על עזרתם הלשונית בהתקנת המהדורה, וכן למתי הוס

בהכללתם של שני חיבורים אחרונים אלה – המקאמה המוכרת בת מאה השנים ואוסף המשלים על בעלי החיים המיוחס לאיזופוס – באנתולוגיה כדוגמת זו, יש כמה היבטים יוצאי דופן הראויים לתשומת לב. אלה מבטאים, אני מבקש לטעון, ציון דרך בתולדות הסיפורת העברית, עד כדי הצרקה לראות כאן ביטוי לראשיתה של מערכת ספרותית חדשה, נפרדת הן מזו שאנחנו מכנים 'הסיפורת העברית של ימי הביניים' הן מזו המודרנית, וניתן אולי לכנותה – הסיפורת העברית של העת החדשה המוקדמת. לחדשנות זו יוקדשו הדברים שלהלן.

הטקסט שזכה לכותרת 'חידות איזופטו' הוא עיבוד עברי, כנראה משפה רומאנית כלשהי, צרפתית או איטלקית או ספרדית, של אחת הגרסאות של אוסף משלי

ולגלית חזן-רוקם שקראו והעירו בנדיבותם על גרסה מוקדמת של המאמר. מעל כל אלה, אני רוצה להודות למורי, עלי יסיף, על שנים ארוכות שבהן הוביל אותי בשבילים ברויניים ומציאותיים.

1 רובם של חיבורים וסיפורים אלה זכה להידון במחקרים קודמים בהיקפים משתנים, ולמהדורות מודרניות. אפנה לכמה מהחשובים שבהם: על 'מעשה ירושלמי': י"ל זלוטניק, 'נ' אלוני ור' פטאי (עורכים ומתרגמים), מעשה ירושלמי: שהעתיק ר' אברהם בן מימון (ספרייה לפולקלור ואתנולוגיה א'), ירושלים תש"ז; J. Dan, 'Five Versions of the Story of the Jerusalemite', R. Chazan (ed.), *Medieval Jewish Life: Studies from the Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, New York 1976, pp. 451–463; צפתמן, נישואי אדם ושדה: גלגוליו של מוטיב בסיפורת העממית של יהודי אשכנז במאות הט"ז-ה"ט, ירושלים תשמ"ח; ת' אלכסנדר, 'העיצוב הז'אנרי של סיפורי שדים: נישואים בין גבר לשדה', 'עצמון (עורכת), אשנב לחייהן של נשים בחברות יהודיות: קובץ מחקרים בין-תחומי, ירושלים תשנ"ה, עמ' 291–307; 'ספר טובי בן טוביאל': L.T. Stuckenbruck and S.D.E. Weeks, 'The Medieval Hebrew and Aramaic Texts of Tobit', J. Corley and V. Skemp (eds.), *Intertextual Studies in Ben Sira and Tobit: Essays in Honor of Alexander A. Di Lella, O.F.M.*, Washington DC 2005, pp. 71–86; נגה כהן על הפניית תשומת לבי למאמר זה; 'מעשה אהוב וחצי': ת' אלכסנדר-פריזר, מעשה אהוב וחצי: הסיפור העממי של יהודי ספרד, ירושלים תש"ס, עמ' 247–264; 'משלי סנדבר': M. Epstein (ed.), *Tales of Sendebār: Mishle Sendabar [romanized], An edition and translation of the Hebrew version of the Seven sages, based on unpublished manuscripts*, Philadelphia 1967; 'נ' וינשטיין, "חיים ומוות ביד 'האשה": נוסח 'משלי סנדבר" בכתב היד 'ותיקן 100": מהדורה ועיון', עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, 2008; 'משלים של שלמה המלך': ע' יסיף, כמרגלית במשבצת: קובץ הסיפורים העברי בימי הביניים, תל אביב תשס"ד, עמ' 237–253; 'דברי הימים של משה רבנו': א' שנאן, 'דברי הימים של משה רבנו: לשאלת זמנו, מקורותיו וטיבו של סיפור עברי מימי הביניים', הספרות, 24 (1977), עמ' 100–116; 'מליצת עפר ודינה': מ' הוס, מליצת עפר ודינה לדון ייראל בנבנשת: פרקי עיון ומהדורה ביקורתית, ירושלים תשס"ג.

איזופוס, זו הידועה בשפות שונות בשם Ysopet.² כרבים מן העיבודים הביניים הללו גם נוסח זה נפתח בפנייה המפורסמת הבאה:

אמר ישופיטו המחבר: זה הספר הוא גן עידונים. ובו פרחים ופירות. הפרחים נותנים זוהר נחמד למראה ותאווה לעיניים. והפרי טוב למאכל ויפה לרפואה. אם הפרי ייטב בעיניך יותר מהפרח קח הפרי. ואם הפרח ייטב בעיניך יותר מהפרי קח הפרח. ואם שניהם יטיבו בעיניך שלח ידיך ואחוז בזה, וגם מזה אל תנח ידיך, כי טובים השנים מן האחד. אנא השם, האר דברי החשכים בעיני כל רואיהם, ואף על פי שדברי קלים, הם יקרים מפנינם. כמו שתמצאו תוך הקליפה פרי טוב למאכל, כן תמצא בתוך משלי מדה טובה והנהגה חשובה, אמר המחבר.³

מילות הפתיחה הללו, שככל הידוע לנו מופיעות בעברית בפעם הראשונה, בדפוס זה של קושטא, נושאות מסר ברור מאוד, גם אם מוכר בניסוחים שונים, בכל הנוגע ליחסים בין שני מרכיביו הבסיסיים של המשל כסוגה: הנרטיב וההשלכה הדידקטית, החוץ-ספרותית. אולם מלבד מסר זה, חשוב להפנות את תשומת הלב לכך שדמות המחבר, 'ישופיטו או איזופיטו', שלו מיוחסות ה'חידות' ובעקבותיו כותרת החיבור,⁴ נתפסת בתור דמות ממשית, אנושית, שיצרה את המשלים. יש להדגיש תארים אלה כאשר אנו עוסקים בחיבור נרטיבי עממי ועברי בפרוזה: מחבר ויוצר. בסיפורת העממית בכלל ובזו העברית בפרט, כמעט כלל הסוגות מאופיינות בניתוק מודע של הסיפורים מיוצריהם הראשונים. אגרות, מיתוסים, נובלות ומעשיות מגיעים אלינו בתיווכם של מספרים. המספרים כמובן משפיעים על תהליך המסירה ויוצרים וריאנטים לסיפורים, אבל כמעט לעולם אינם עושים זאת במודע ואף קהלם אינו מודע לכך. מספר הסיפור העממי נתפס בעיקר כמדיום של מסורת, לאו דווקא כיוצר וכחדשן.⁵ כאמור, הדברים נכונים לרוב הסוגות העממיות למעט אחת – והיא

2 על סוגיה זו ראו מאמרו של משה שטיינשניידר, שהוא המאמר הראשון שהוקדש לעיון פילולוגי בחיבור זה: M. Steinschneider, 'Ysopet hebräisch, ein Beitrag zur Geschichte der Fabeln im Mittelalter', Jahrbuch für romanische und englische Sprache und Literatur, N. F., 1 (1874), pp. 351–367

3 ספר דברי הימים של משה רבינו, קונסטנטינא [קושטא] רע"ז, העמודים אינם ממוספרים (ההדגשות שלי). בציטוטים המובאים בגוף המאמר הפיסוק פושט וחלק מן הקיצורים וראשי התיבות נפתחו, וזהו המקור להבדלים המסוימים מן התעתיק שבנספח.

4 נדמה שהמדפיס בעצמו התקשה להחליט ועשה שימוש במגוון צורות תעתיק ברשימת החיבורים שבראש הספר ('חידות איזופטי'), בכותרת החיבור עצמו ('חידות איזופטו') ובגוף החיבור ('ישופיטו').

5 ע' יסיף, סיפור העם העברי: תולדותיו סוגיו ומשמעותו, ירושלים תשנ"ד, עמ' 6-7, והספרות

סוגת המשל. כבר מן המקרא, ומהחיבור ההודי 'פנצ'טנטרה', סיפורים רבים מסוגת המשל מובאים על ידי מספר המוצג בתור היוצר שלהם, כמי שהמציא אותם אד הוק לצורכי העברת מסר ספציפי. כך יותם בן גדעון בשופטים ט פסוק 8 ואילך, ויהואש מלך ישראל, במלכים ב יד פסוק 9 ואילך, כך גם בידבה הפילוסוף מה'פנצ'טנטרה' ההודית שחלק ממנה נתגלגל ב'כלילה ודמנה' הפרסית והערבית,⁶ אחיקר החכם מהחיבור מימי בית שני הנקרא על שמו,⁷ ישוע של ספרי הבשורות, ר' מאיר התנא⁸ וכמובן איזופוס, שהיה מעין אב-טיפוס של ממשל המשלים על בעלי החיים, לפחות במערב.⁹ מובן שהטענה כאן אינה היסטורית. ככל הנראה רוב הדמויות המצוינות לעיל לא היו מעולם דמויות בשר ודם ולא יצרו משלים. כמו כן, ודאי שאנו יכולים להצביע על ריבוי נוסחאות של המשלים המיוחסים להם, כמו על ריבוי הנוסחאות של כל סיפור עממי אחר. הכוונה כאן היא לאפיון הסוגה בפי החברות המספרות: המשלים בבחינת 'סוגה אתנית' ולא 'סוגה אנליטית'. קיומו של מחבר-יוצר הוא קונוונצייה נפוצה למדי בסוגה זו, והיא נעדרת מן הסוגות העממיות האחרות.¹⁰

פועל יוצא מקונוונצייה זו, אך גם מאותה פנייה מפורשת של המחבר לקהל הקוראים שהובאה כאן, טמון בהגדרת המשלים כקונסטרוקט, כיצירה, כהמצאה של אותו מחבר, ובמילים אחרות – כבדיון. אותם פירות ופרחים המוגשים לקורא על

המובאת שם בהערה 7.

- 6 *The Panchatantra Reconstructed: An Attempt to Establish the Lost Original Sanskrit Text of the Most Famous of Indian Story-Collections on the Basis of the Principal Extant Versions*, ed. and trans. by E. Franklin, New York 1967; *Kalilah and Dimnah, or, the Fables of Bidpai: Being an Account of Their Literary History, with an English Translation of the Later Syriac Version of the Same, and Notes*, ed. and trans. by I.G.N. Keith-Falconer, Cambridge 1885
- 7 *Die aramäischen Achikar-Sprüche aus Elephantine und die alttestamentliche Weisheitsliteratur*, ed. and trans. By M. Weigl, Berlin 2010
- 8 משנה, סוטה ט, טו.
- 9 ראו למשל סקירתה של G. Hasan-Rockem, 'Fable', *Encyclopaedia Judaica*, VI, 2007, pp. 666–670, Gale Virtual Reference Library, Web, 11 Feb. 2014
- 10 עד כדי כך שיש מי שראה את הזיקה לדמותו של איזופוס כחלק מהגדרת הסוגה ולא רק כמרכיב באפיונה, ראו E. Wheatley, *Mastering Aesop: Medieval Education, Chaucer, and his Followers*, Gainesville, Fla. 2000, pp. 12–18 בעקבות גישתו של מישל פוקו למושג 'המחבר', גישה הרלוונטית במיוחד לדיוננו כאן, ראו M. Foucault, 'What is an Author?', idem, *Aesthetics, Method, and Epistemology*, ed. J.D. Faubion, trans. R. Hurley at al., New York 1998, pp. 205–222 המועילה בין קטגוריות אנליטיות לאתניות ראו ד' בן-עמוס, 'קאטגוריות אנאליטיות ו'אנרים אתניים', הספרות, 20 (1975), עמ' 136–149.

גבי ה־Pagina, הדף או הספר, המשמש להם כמצע, לא נולדו מעצמם. כפי שהאל יצר את גן העדן הקדום, כך הממשל – המחבר – יוצר את גן העדן שעל הדף. אכן, כמעט כל ניסיון תאורטי להגדיר את המשל כסוגה ספרותית, כגון ניסיונותיהם של בן פרי (Ben Edwin Perry), דוד שטרן, ואף הגדרותיהם של הוגים כאיזידור מסביליה וכאפלטון, כולל את הגדרת החלק הנרטיבי שלו כבדיון, כפואזיה, כ־Fictae, כתוצר מלאכותי שמישהו בדה, באופן מוצהר, ממוחו הקודח.¹¹ במובן זה, המשל הוא הסוגה הבדיונית ביותר, בדיונית אף יותר מן המעשייה. זו האחרונה מוגדרת, לפחות על פי האסכולה הפונקציונליסטית בחקר הפולקלור, ככזו שהחברה המספרת אינה מאמינה בהיסטוריות שלה, בקיומה החוץ-ספרותי, וככזו שבשלל אמצעים מרחיקה את עצמה מן הראליה של קהל הנמענים כדי להדגיש את המלאכותיות שלה.¹² עם זאת, המשל הנרטיבי (Fable, לעומת Parable – המשל המדגים), אינו נדרש לאמצעים רבים כל כך. הוא פשוט מכריז על עצמו מראשיתו ועד סופו כתוצר אמנותי, שכל מה שמתרחש בחלק הנרטיבי שלו לא התרחש ולא יכול להתרחש, ושלכן אין לשפוט אותו בשיפוטי 'אמת' ו'שקר'. שכן מה שאינו מתיימר להיות 'אמת', או אינו מתחזה ל'אמת', אינו יכול להיחשב 'שקר'.¹³

11 הדיון העקרוני בהגדרת המשל כסוגה ספרותית ובזיקתו לבדיון מצוי אצל B.E. Perry, *Studium Generale*, 12 (1959), pp. 17–37. והשוו לדיונו העדכני של אדוארד ויטלי. בדיון זה מבקר ויטלי את רוב הניסיונות שנעשו על ידי פרי ולאחריו להגדיר את המשל כסוגה ספרותית, ואף את חיוב הזיקה שלו לבדיון, ומציע לראות בו צורת שיח, ראו ויטלי (שם), עמ' 7–51. אף על פי שאני מקבל את העובדה שיש סיפורים המשולבים באוספי משלים, כולל אלה האירופיים, הנעדרים את אותו מרכיב של 'בדיון מוצהר' (ראו להלן), ניכר שחברות מספרות באשר הן דווקא תפסו את הבדיון כחלק אינטגרלי מהז'נר. ראו למשל, M. Lüthi, *The European Folktale: Form and Nature*, trans. J.D. Niles, Philadelphia 1982, p. 3, וכן את דיונה של ת' אלכסנדר, העיצוב הז'אנרי (לעיל הערה 1), והספרות שם.

12 בכך 'בדיון מוצהר' זה נבדל גם מן הקטגוריה 'בדיון' שבה עוסק יהושע לוינסון במאמרו החשוב על התקבלותם של מעשי חכמים לאורך התקופות. לוינסון, שגם הוא מצביע על היוולדותה מחדש של אפשרות ה'בדיון' בראשית העת החדשה, כפי שהוא מדגים באמצעות דיונו של עזריה די רוסי בסיפור מותו של טיטוס, מתייחס למעשה למיזיס. בדיון המצהיר על עצמו כאפשרי גם מחוץ לעולם הסיפור, כמעשה שיכול להיות גם אם לא היה. עם זאת, לדעתי, כפי שאנסה להציג בהמשך, קבלת מעשי החכמים של חז"ל כיצירות בדיוניות יכולה הייתה להתרחש רק לאחר התקבלותה התרבותית של האפשרות למסור סיפור בדיוני במסגרת פרוזאית לא חרוזה ולא שקולה, תהליך שיתואר להלן. כן יש להדגיש שבעוד לוינסון ממקד את דיונו בהתקבלות בהצהרות של הוגים, של אנשי ספר ושל מנהיגים, כלומר של אליטה אינטלקטואלית (אליטה התואמת היטב את מונח 'ההון התרבותי' העומד במרכז המאמר), ביקשתי כאן להסיק מסקנות על ההתקבלות מעצם שילובן

השיוך לפרסונה של מחבר הוא ההיבט המייחד הן את קובץ 'חידות איזופטו' והן את המקאמה 'מליצת עפר ודינה' בשלל החיבורים באסופה שהוצגה לעיל. עוד היבט ייחודי לקובץ החידות, וליצירות מסוגת המקאמה (גם אם לא למקאמה המסוימת הזו), כפי שלמדנו גם מעבודותיו של מתי הוס, הוא מרכיב הבדיון. המקאמה העברית בתקופה שקדמה ל'מליצת עפר ודינה', בייחוד בספרד של המאה השתים עשרה ושל העשורים הראשונים של המאה השלוש עשרה, התפתחה כמדיום נרטיבי בעל תפיסה ייחודית של מרכיב זה. מחברי המקאמות, מתוך זיקה דיאלקטית שפיתחו בהקשר זה למסורת המקאמה הערבית, מדגישים בשלל אמצעים – כולל פניות ישירות לקוראים, שיחות בין דמות המחבר לגיבורי העלילות, והצהרות ישירות – שהמתואר בהן הוא בדיון, כלומר לא התרחש מעולם.¹⁴

זהו אחד ההיבטים החשובים שמבחינ את המקאמות העבריות מן הדגמים האחרים של הסיפורת העברית בימי הביניים, זו שאינה מחזורת: כל אותם חיבורים נרטיביים, שהראשונים שבהם ככל הנראה הועלו על הכתב לראשונה בארצות האסלאם במאות השתיעית או העשירית, ושלא חדלו להימסר בעל פה ולהיות מתועדים בכתב עד סופם של ימי הביניים ותקופה ארוכה לאחריהם.¹⁵ כולם מתאפיינים בנוסחאות

של יצירות מסוימות בקבצים מסוימים, ובכך לנסות לבדוק את משמעותה של התקבלות זו גם על השכבות הרחבות יותר של קוראי עברית. השו: י' לוינסון, 'מן המשל להמצאה: צמיחת הבדיון כקטגוריה תרבותית', י' לוינסון, י' אלבוים וג' חזן-רוקם (עורכים), היגיון ליונה: היבטים חדשים בחקר ספרות המדרש, האגדה והפיט, קובץ מחקרים לכבודו של פרופ' יונה פרנקל במלאת לו שבעים וחמש שנים, ירושלים תשס"ז, עמ' 1–35; חשוב כאן להדגיש גם את הפער בין נרטיבות שעונות להגדרה זו לאלה שאריסטו, בוויכוחו עם אפלטון, מבקש לשחרר מאשמת ה'כזב': המרכיב הנרטיבי במשל אינו מציג אירועים העשויים לקרות בתוקף ההסתברות וההכרח, אלא כאלה שבהכרח אינם עשויים לקרות. השו Aristotle, *The Poetics of Aristotle*, trans. S.H. Butcher, an Electronic Classic Series Publication 2000–2013, p. 14. כפי שיובהר להלן, 'בדיון' במובן זה התקיים בטרם ימי הביניים ולאחריהם בפרוזה הנרטיבית העברית, אך כמעט שלא בתקופה זו.

14 מ' הוס, 'הבדיון ומעמדו במקאמה העברית: יהודה אלחריזי ועמנואל הרומי – המשך או תמורה?' תרכ"ז, ס"ז, ג (תשנ"ח), עמ' 351–378; הנ"ל, "לא היה ולא נברא": עיון משווה במעמד הבדיון במקאמה העברית והערבית, מחקרי ירושלים בספרות עברית, י"ה (תשס"א), עמ' 57–104.

15 חיבורים אלה זכו בחמשת העשורים האחרונים לשלל מחקרים שראו בהם תופעה תרבותית מובחנת הראויה לדיון נפרד. אחדים מהמרכזיים שבהם הם י' דן, הסיפור העברי בימי הביניים: עיונים בתולדותיו, ירושלים 1974; יסיף, סיפור העם העברי (לעיל הערה 5), עמ' 271–400; הנ"ל, כמרגלית במשבצת (לעיל הערה 1); ר' קושלבסקי, סיגופים ופיתויים: הסיפור העברי באשכנז על פי כתב יד פרמא 2295 (דה רוסי 563), ירושלים תש"ע; ראו גם המאמרים שקובצו בגיליון כפול שהוקדש לנושא זה בכתב העת (2013) 1–2 *Jewish Studies Quarterly*.

כתובות של סיפורים עממיים מסוגות שונות. כרוב הסיפורים העממיים, הם כאמור מאופיינים גם באנונימיות של היוצר, ובדרך כלל, פרט למקרים יוצאי דופן שאינם מעידים על הכלל, אף באנונימיות של המספר, של העורך או של המסרן. אבל מלבד האנונימיות הזו, וכתמונת ראי של המתרחש בעולם המקאמה, יש גם ביטול והכחשה של הבדיון הקיים בהם. הסוגות הנפוצות ביותר בפרוזה העברית הלא מחורזות בימי הביניים הן האגדה, הנמסרת כסיפורת היסטורית; האקסמפלה – סיפורי הדוגמה והלקח הדתיים, שעיקר עצמתם בכך שהם מתארים אירועים שהיו; ואף הנובלה והנובלה המעשיית, שגם כן היו נפוצות יחסית בתקופה זו. הן אמנם אינן נתפסות כסוגות היסטוריות, אך גם הן מתרחשות בעולם סיפורי ריאליסטי, כזה התואם היטב את אמונותיה של החברה המספרת.¹⁶ הדברים בולטים במיוחד בקורפוס סיפורים רחב היקף, המעמיד במרכזו תופעות והתרחשויות מופלאות שהיום היינו מכנים 'על־טבעיות' או אפילו 'בלתי אפשריות'. המשותף לכלל התופעות והאירועים הללו ששולבו בסיפורת שבפרוזה, הוא שלצד היותם אמנם חריגים מאוד ביחס לניסיון החיים של החברות המספרות, אלה האמינו באפשרות שלהם להתרחש במציאות החוץ־ספרותית.¹⁷ למעשה, בסיפורת העברית של ימי הביניים (לפחות על פי חלקה שהועלה על הכתב והגיע לידינו) אנחנו מתקשים למצוא סיפורים מסוגת המעשייה, אותה סוגה שהגדרתה הקלסית כוללת את אופייה הבדיוני.

בעבודותיו נוקב מתי הוס בסיבות אפשריות אחדות לכך שדווקא המקאמה, בניגוד לסיפורת הלא חרוזה, הייתה למסגרת היחידה כמעט בספרות העברית של ימי הביניים בשיאם, שהבדיון בה היה לגיטימי. בשונה מהנסיבות שהשפיעו על עיצוב המקאמות בספרות הערבית, ובקרבה מסוימת למתרחש דווקא בספרות הלטינית והוורנקולרית הנוצרית, מחברי המקאמות העבריות תפסו את עצמם בראש ובראשונה כמשוררים, ואת המקאמות עצמן כיצירות אמנותיות הקרובות לעולם השירה, וזאת בשל החריזה שאפיינה אותן לצד השירים השקולים שנכללו בהן.¹⁸ בתקופה זו, של 'הרנסנס של ימי הביניים' היו השירה השקולה והמחורזות, ומסגרות מחורזות שאינן שקולות, בשפות שונות, משכנו הטבעי של הבדיון. יש להבהיר: גם יצירות לא בדיוניות, ודאי שלא במוצהר, כדוגמת כרוניקות היסטוריות, וגם בעברית, מצאו את דרכן למסגרות חרוזות.¹⁹ עם זאת, נדירים מאוד, וכמעט אינם

16 על מגוון הגדרות סוגתיות אלה ראו אצל יסיף, סיפור העם העברי (לעיל הערה 5), על פי המפתח: 'אגדה', 'אקסמפלוס', 'נובלה' ו'מעשייה נובליסטית'.

17 ראו ד' רוטמן, 'המופלא כסיפור העברי בימי הביניים', עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, 2011, עמ' 24-50.

18 הוס, לא היה ולא נברא (לעיל הערה 14), עמ' 78-83.

19 דומה שהמקרה הבולט ביותר הוא זה של 'ספר יוחסין' הוא 'מגילת אחימעץ' – הכרוניקה

קיימים בעברית, המקרים ההפוכים – של יצירות בדיוניות שמצאו דרכן למסגרות פרוזאיות לא חרוזות. ייתכן שמקורה של מגמה זו בהשפעת ההצהרות המפורסמות מן הפואטיקה של אריסטו כפי שתוכה בימי הביניים.²⁰ ייתכן שמקורה אינו במשנה פילוסופית סדורה אלא בעצם טבעה של השירה, כפי שהבחין רומן יאקובסון ב'בלשנות ופואטיקה' שלו,²¹ כמדיום שעיקרו התמקדות בשדר כתכלית, בעוד מבעים אחרים, למשל הסיפורת בפרוזה, מתמקדים ברפרנט – בהקשר.²² בכל מקרה, הוס מהגים את ההיצמדות הקיצונית לרעיונות אלה בתרבות האירופית באמצעות החלטתם של מתרגמים מלטינית לשפות ורנקולריות לתרגם חלק מהטקסטים השיריים בצורת פרוזה, מתוך חשש שמסגרת שירית תגרום להם להיפתס כ'כזב' ובמילים אחרות – כבדיוניים.

מתברר גם שזיקה זאת בין המקאמה העברית כמסגרת של יצירה נרטיבית בדיונית עם יוצר ידוע, לבין המשל, או סוגות הקרובות לו, ככאלה בדיוק, גם היא אינה תולדה של אנתולוגיה אחת מראשית עידן הדפוס העברי. הוס הצביע על כך שהחל משנות השלושים של המאה השלוש עשרה, בעיקר בעקבות מתקפותיהם הידועות של הרמב"ם ושל אחרים על הכזב שבשירה (כלומר, על היותה מסגרת לבדיון), החלה המקאמה לשקוע ולפנות את מקומה ל'סיפורת מחורזת המעובדת על פי דגמים מזרחיים שלא במתכונת המקאמה'.²³ להלן כמה דוגמאות ליצירות אלה: תרגומו של יעקב בן אלעזר ל'כלילה ודמנה', תרגומו של אברהם אבן חסדאי ל'בן המלך והנזיר', 'משל הקדמוני' ליצחק אבן סהולה, 'ספר משלים' ליוסף ג'קטיליה, ובתקופה מאוחרת יותר – אף תרגומו של קלונימוס בן קלונימוס ל'אגרת בעלי חיים'. המשותף לכלל החיבורים האלה טמון כמובן בזיקתם החזקה או החלקית למשל הפבולטורי, וכולם נמנו בשלב זה או אחר עם ספרות המשלים העברית.²⁴

R. Bonfil, *History*, ראו שנת 1054. ראו *History and Folklore in a Medieval Jewish Chronicle: The Family Chronicle of Ahima'az ben Paltiel*, Leiden and Boston 2009

20 הוס, הבריון ומעמדו (לעיל הערה 14), עמ' 378.

21 ר' יאקובסון, 'בלשנות ופואטיקה', הספרות, ב, 2 (1970), עמ' 274–285.

22 וראו דבריו המפורסמים של בן התקופה, ג'ובני ויפרנו Giovanni Antonio Viperano (1555–1610) בספרו על אמנות הפואטיקה, המשווה דווקא את המשורר (!) לאלוהים בכך ששניהם בוראים יש מאין: 8 p. G.A. Viperano, *On Poetry*, Cambridge 1987. (נתקלתי בציטוט לראשונה אצל לוינסון [לעיל הערה 13], עמ' 20).

23 הוס, לא היה ולא נברא (לעיל הערה 14), עמ' 78, ושם הערה 89.

24 למשל אצל חזן-רוקם (לעיל הערה 9). עם זאת, למעט 'כלילה ודמנה', מעטים מהם נענים באופן מלא להגדרת המשל האיזופי בפרט. אך כאמור, זיקה מסוימת לסוגה זו קיימת בעצם הזיקה לספרות בעלי החיים. כמו יצירות נוספות שחזן-רוקם מונה, שלמעשה 'מארחות'

במובן זה אני חלוק במידה מסוימת על עמדתו של הוס, הרואה בחיבורים הללו חיבורים המציגים עצמם, במידות שונות של תוקף, כאמת היסטורית או מוסרית, כלומר לא כבדיון.²⁵ אולי אפשר לקבל הגדרה זו בכל הנוגע למרכיבים שהוס מתייחס אליהם ומדגיש אותם – סיפורי המסגרת של חלק מהחיבורים, המוקדשים לא פעם לתיאור נסיכות ההיגוד שלהם, אבל ודאי שאלה אינם הופכים את סיפורי בעלי החיים הכלולים בחיבורים ל'בדיוניים' פחות. בכל הנוגע לסיפורי בעלי החיים, אין איש טוען שהם משקפים 'אמת היסטורית'. להפך, המאמץ לשוות לסיפורי המסגרת מעמד של ראליה היסטורית מדגיש את המלאכותיות, את הבדיון שבסיפורים הפנימיים על בעלי החיים, המוצגים כסיפורים שנוצרו על ידי דמויות 'ממשיות' לצרכים ספציפיים. לכן, במקום לראות בחיבורים אלה ויתור על הבדיון המוצהר שאפיין את המקאמות הספרדיות, ניתן לראות בהם מסגרת חדשה לסיפורת בדיונית (גם אם זו כרוכה בתפיסת בדיון שונה), מסגרת שהיא לגיטימית גם על פי אמות המידה המחמירות של הפילוסופים, שבעצמם נהגו להשתמש בכתביהם לא פעם גם במשלי בעלי חיים. כלומר, הסיפור הבדיוני במוצהר יכול להתקבל כאשר מוצמד אליו מסר פילוסופי או מוסרי ברור, מסר הנעדר בדרך כלל מן המקאמות הספרדיות אבל מהווה חלק מן ההגדרה הבסיסית של המשל הפובולטורי. המוסכמה שלא נשברה בכלל החיבורים הללו היא כמובן החריזה. זו נותרה עדיין הטכניקה הכמעט בלעדית שבה נמסרות יצירות בדיוניות במוצהר.

אם כן, יצירות מחורזות בעברית, המקיימות זיקה למשלים ושחלקן כתובות בסגנון איזופי, הולכות וממלאות את מקומה של המקאמה כמסגרת מרכזית וכמעט בלעדית לטקסטים נרטיביים בדיוניים במוצהר. אולם עדיין ראוי שתישאל השאלה בדבר האבי־טיפוס, ובמילים אחרות – היכן העיבוד העברי לקובץ משלים המיוחס לעבר היווני שחי על פי האגדה במחצית השנייה של המאה השביעית ובראשית המאה השישית לפני הספירה?

אחת התשובות שניתן לענות לשאלה זו היא פרפרזה לדבריו של אדמירל תורכי אחד: 'איזופוס יוק'. להלן אמנם נסייג הצהרה זו (כפי שקרוב לוודאי היה על אותו אדמירל תורכי לעשות). על כל פנים ניתן לקבוע באופן ברור שלא הגיע לידינו אוסף משלים עברי מימי הביניים המיוחס במודע לדמותו של איזופוס. ההסתייגות הנדרשת קשורה בשני מקרים בודדים של עיבודים עבריים המבוססים באופן חלקי או מלא על נוסחים נפוצים של אוסף משלי איזופוס, גם אם במסגרתם של אלה אין

משלים בודדים, כגון 'חיבור יפה מן הישועה' לר' נסים מקירואן ו'ספר שעשועים' ליוסף אבן זבארה, או סדרת סיפורי בעלי החיים האטיולוגיים שבקובץ תולדות בן סירא.

25 ראו הוס, לא היה ולא נברא (לעיל הערה 14), עמ' 78.

כל אזכור לדמותו של ממשל המשלים הקדמון. האחד חשוב ומפורסם והאחר כמעט שאינו מוכר, אך חשוב לא פחות. עם זאת, כפי שנראה, אף לא אחד משני המקרים הללו הוא תוצאה של מסורת איזופית עברית ואף לא אחד מהם יצר מסורת כזו. בטרם נפרט על אודות שני חיבורים אלה, חשוב להבין עד כמה עוברת היעדרו מן הספרות העברית של אוסף משלים המיוחס לאיזופוס יש בה כדי לעורר תמיהה. ניתן להבין זאת רק אם נעמוד על משמעותו של איזופוס בתרבות האירופית של ימי הביניים בכלל, ובשיאם של ימי הביניים בפרט. כפי שעולה מכל המחקרים בנושא, ככל הנראה לא קיים, ולא ברור אם אי פעם היה קיים, טקסט יחיד שניתן לכנותו 'אוסף המשלים של איזופוס'. כמו חיבורים רבים שבמרכזם רצף סיפורים שונים עם עיקרון מארגן מודע, גם כאן למעשה אין מדובר בחיבור יחיד, אלא בסוגה (ז'נר) שכללה חיבורים רבים ושונים.²⁶ אי-אפשר להגזים בתיאור מקומם החשוב של חיבורים אלה בכל שפות הכתב בשיאם של ימי הביניים. מדובר במה שהוכר כמרכיב בסיסי במורשת האירופית. למעשה, אוספים איזופיים היו לסימן זיהוי של התרבות האוריינית בת הזמן. כמעט כל ילד (כמובן ממעמדות מסוימים...), במסגרת חינוכו הלשוני למד לטינית באמצעות כתיב יד, לא פעם מאוירים בצורה עשירה, שכללו את הסיפורים בלטינית ואת תרגומיהם-עבודיהם לשפה ורנקהולרית – צרפתית עתיקה, גרמנית בינונית נמוכה, אנגלית ביניימית וכו'.²⁷ משוררים כגון מארי דה פרנס (Marie de France מן המאה השתים עשרה) וגרהארד פון מינדן (Gerhard von Minden 1306–1353) ניסו כוחם בחיבור קבצים פיוטיים המבוססים על התרגומים הלטיניים והמוסיפים עליהם. ללקחים המוסריים החילוניים הוספו בחלק מהגרסאות משמעויות אלגוריות נוצריות. כמעט כל האוספים הללו עושים שימוש בשמו של איזופוס, בהתאם להגיות השונות, כמחברם ויוצרם, ורבים מהם נפתחים בווריאציה על אותו פרולוג שהוצג לעיל. חשוב לציין, שגם אם רבות מן

26 ראו למשל המבוא המקיף לגרסה לטינית-צרפתית עתיקה, שנוסחאותיה המקבילות לטקסט עומדות להשוואה בטבלה שבנספח: *Ysopet* - K. McKenzie and W.A. Oldfather (eds.), *Ysopet-Avionnet: the Latin and French Texts*, University of Illinois studies in language and literature, V (4), Urbana 1919, pp. 9–43. הכינוי 'ז'נר' לקובץ סיפורים בעל עיקרון מארגן קבוע, שלו כותרת קבועה אך תוכנו משתנה, ניתן כאן בעקבות, למשל, עבודתה של 'צפתמן, מעשה בוך – קווים לדמותו של ז'אנר בספרות היידיש הישנה', הספרות, 28 (1979), עמ' 126–152.

J. De Weever, *Aesop and the Imprint of Medieval Thought: A Study of Six Fables as Translated at the End of the Middle Ages*, Jefferson, N.C. 2011, pp. 5–25

הווריאציות לחיבור נמסרו בצורות חרוזות ושקולות, לא מעט מהן הובאו בצורת פרוזה נרטיבית.²⁸

אולם אוספי סיפורים איזופיים נכחו לא רק בקרב תרבויות הרוב האירופיות בנות הזמן. גם במסורת היהודית, ובייחוד בספרות חז"ל, הספרות המשפיעה ביותר על התרבות היהודית של ימי הביניים,²⁹ הייתה נוכחות בולטת לאוספי משלים על בעלי חיים בסגנון איזופי. חז"ל עצמם אינם מזכירים את השם המפורש 'איזופוס', אבל יש לא מעט עדויות לקיומה של סוגה המכונה 'משלי שועלים': סוגה של סיפורים על בעלי חיים שלוו בנמשל מדרשי או מוסרי, שהיו מסופרים ברצפים, לעתים במסגרת אירועים חגיגיים, ושחלק מן החכמים, כגון ר' מאיר ור' יוחנן בן זכאי, נחשבו למומחים בהם.³⁰ אמנם, לא רבים מסיפורים אלה שולבו לבסוף בכתבי חז"ל, ובכל מקרה לא בצורת מחזורי סיפורים. בכך הם שונים מ'קרוכי משפחת' שאינם 'איזופיים' – משלי הדוגמה, הפרבולות, שרבים מהם תועדו במסגרת השיח המדרשי, לא פעם בצורת רצפים, ואף זכו לכמה וכמה מחקרים.³¹ הפרבולות והפרבולות של חז"ל הן רק שתיים מן העדויות לכך שלחכמים לא הייתה כל בעיה עם יצירות בדייוניות כמוצהר ועם מסירתן בפרוזה נרטיבית.³² לאלה ניתן להוסיף את סוגת סיפורי הגומה, שכל כולה מבוססת על הפער שבין מלאכותיות המודגשת באמצעות רצף שקרים מוסכמים וברורים, לטכניקת מסירה המתעקשת לכאורה על האמת המצויה בסיפורים.³³

- 28 על כך ראו למשל ויטלי (לעיל הערה 10), עמ' 32–96.
- 29 על השפעת ספרות חז"ל על סיפורת ימי הביניים ראו לעיל המקורות המובאים בהערה 15, וכן אצל D. Rotman, 'Folktales/Folk Literature', *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*, II, pp. 215–218
- 30 ראו הסיפור על בר קפרא בסעודת חתונת בנו של שמעון ברבי בויקרא רבה כח, ב; האמירות על ר' מאיר (בבלי, סנהדרין לח ע"ב) ועל ר' יוחנן בן זכאי (בבלי, סוכה כח ע"א ומקומות נוספים). כן ראו מראי המקומות בסקירה הקצרה של J. Jacobs, 'Aesop's Fables Among the Jews', *The Jewish Encyclopedia*, I, pp. 221–222
- 31 הדיון הספרותי הנרחב ביותר עד כה בסוגה זו אצל חז"ל מצוי אצל ד' שטרן, המשל במדרש: סיפורת ופרשנות בספרות חז"ל, תרגום: י' עמנואל, תל אביב 1995. והשוו לתגובתו של דניאל בויערין להגדרותיו ולדרכו הפרשנית: D. Boyarin, 'An Exchange on the Mashal: Rhetoric and Interpretation – the Case of Nimshal', *Prooftexts*, 5, 3 (1985), pp. 269–280
- 32 וראו בהקשר לכך גם דינה של גלית חזן-רוקם, 'האם היו חז"ל מודעים למושג הפולקלור?', לוינסון, אלבוים וחזן-רוקם (עורכים), היגיון ליונה (לעיל הערה 13), עמ' 199–229.
- 33 הדיון העקרוני על סוגה זו אצל חז"ל מובא על ידי D. Ben-Amos, 'Talmudic Tall Tales', L. Dégh, H. Glassi and F.J. Oinas (eds.), *Folklore Today: a Festschrift for Richard*

כך או כך, ניתן לראות שבמקורות ההשפעה המרכזיים שמהן שאבה הסיפורת העברית האירופית של ימי הביניים – יהודיים ושאינם יהודיים, הייתה נוכחות קבועה ולעתים אף בולטת גם לטקסטים בדיוניים כמוצהר, בתוכם לאוספי המשלים על בעלי החיים, ובתוכם לאלה שיוחסו לאיזופוס, כאשר אופן המסירה שלהם היה ככל הנראה גם בפרוזה וגם בשירה. לנוכחות זו אין כאמור ביטוי, בוודאי לא בהיקף דומה, ובוודאי לא בפרוזה נרטיבית, במסגרת הספרות העברית בת התקופה. על מנת להעלות את ההשערה מדוע אין בספרות העברית בימי הביניים ביטוי לנוכחות זאת, יש לבחון תחילה את שני היוצאים מן הכלל.

ברכיה בן נטרונאי הנקדן חי בסוף המאה השתים עשרה וראשית המאה השלוש עשרה בנורמנדי ובאנגליה. משמו, כמו גם מיצירתו, אפשר להבין שעיסוקו המקצועי היה כרוך במפגש עם כתבי יד. כמי שעסק גם בתרגום, אפשר שחלק מכתבי היד הללו היו בצרפתית עתיקה או באנגלית עתיקה ואפשר שאולי בלטינית. כך, כנראה בהיותו באנגליה, נתקל בנוסח אחד או יותר של אוסף משלי איזופוס, בין שמדובר בקובץ שתרגמה מארי דה פרנס ובין שבאחד העיבודים האחרים של התרגום הלטיני של רומולוס. ברכיה בחר להתקין אוסף רחב יחסית, של 107 עד 115 משלי בעלי חיים, בעיקר בעברית.³⁴ המשלים כולם כתובים בחרוזה, ובחלקם, בעיקר בחלק של הנמשל, משלבים גם שירים שקולים ומחורזים. הכותרת 'משלי שועלים' הייתה חלק מתהליך הייהוד המודע שיהד ברכיה את הקובץ כולו, כאשר קישר את מסורת סיפורי בעלי החיים לסוגה שנפוצה בקרב חז"ל. יש לציין בעניין זה, שיחסית לחיות אחרות, כמו זאב או טלה, דווקא השועל אינו כה נפוץ בקבצים האיזופיים השונים וכך גם לא בקובץ זה. כאמור, אין זכר לשם 'איזופוס' ביצירה מסוגנת זאת. מהקדמתו של ברכיה אפשר ללמוד גם על הסיבות שהביאו אותו ליצור את החיבור וגם על תפיסתו את היחס שבין היצירה ליוצריה. ההקדמה נפתחת באלגוריה

34 M. Dorson, Bloomington 1976, pp. 25–43; בן-עמוס ובעקבותיו אחרים מרבים להתייחס לסדרת הסיפורים המובאת בבבלי בבא בתרא עג ע"א – עה ע"ב, כאחת הדוגמאות לסוגה זו, אך יש מחלוקת בדבר היענותה של זו להגדרה של 'סיפורי גוומה' אף לשיטתם. וראו ד' שטיין, "רברים שרואים משם לא רואים מכאן": עיון בבבא בתרא עג ע"א – עה ע"ב, מחקרי ירושלים בספרות עברית, יז (תשנ"ט), עמ' 9–32.

ברכיה בן נטרונאי הנקדן, משלי שועלים, ורשה תרפ"ט (כל הציטוטים ממהדורה זו); כמו כן ראו דיונו המשכנע של חיים שוורצבאום בסוגיה זו, במחקר המקיף ביותר שחובר עד עתה על קובץ זה: H. Schwarzbau, *The Mishle Shu'alim (Fox Fables) of Rabbi Berechiah ha-Nakdan: A Study in Comparative Folklore and Fable Lore*, Kiron 1979, pp. I–LV

צבעונית המתארת את השתלטות הרוע והשקר בחברה שבה חי ופעל, והם שהביאו אותו לכתוב 'את המגילה הזאת'. לאחר מכן הוא כותב:

אמר רבי ברכיה בן נטרונאי הנקדן. לתת לפתאים ערמה. לנער דעת ומזמה; רחש לבי דבר טוב. להשביע לכבות כגן רטוב; במשלי שועלים וחיות. הלא המה משלים שגורים בפיות; כל צאצאי עולם. וכבר בספר העלום; אנשים מכל הלשונות. אך דתי מדתיהם שונות; כי הגדלתי והוספתי עליהם. כהם וכיוצא בהם; חרוזים ושירים. מעולפים ספירים; יזכה בהם הקורא לכמה דברים. נחמדים מפז ומפנינים יקרים; כאשר עיני רואים. תחזנה מישרים.³⁵

ניתן בקלות לאתר את הזיקה לעולם הדימויים הקיים בהקדמות לנוסחים השונים של איזופוס – הגן, אבני החן, הראייה והתועלת הדידקטית. אולם במילותיו בוחר ברכיה במודע לנתק את המשלים מדמותו של מחבר כלשהו. בעצם הוא מכריז – כפי שחוקרי פולקלור יכריזו מאות שנים לאחר מכן – שמדובר בסיפורי עם השגורים בפי כול. כלומר, אין להם 'דמות מחבר' אלא אך ורק 'בעלי מלאכה' המוסרים אותם והמתעדים אותם, בין השאר על ידי ש'כבר בספר העלום', כלומר, העלו אותם על הכתב בספר. אולם לצד הכחשת דמות המחבר, מעלה ברכיה ומהלל את מלאכת היצירה, בייחוד כאשר מדובר במלאכתו שלו. ההבדל בינו לבין המתרגמים לשפות אחרות אינו רק בהיותו 'יהודי'. ה'דת' המוזכרת כאן אינה 'אמונה', אלא פרקטיקה, דרך עבודה. והוא מפרט את התוספות פרי עטו שתפקידן להגדיל את נפחי המשלים 'המקוריים': חרוזים ושירים. כאשר תוספות אלה משולבות בעלילות המשלים – צפוי הקורא לזכות בכמה וכמה תועלות, בלא כל צורך בתיווך נוסף של המסר. כלומר, לדעתו של בן נטרונאי, לסגנון המליצי, לחרוזה ולשירה יש תפקיד ברור של מי שמקריבים את הקורא אל המסר, את המשל לנמשל ואת המסמן למסומן. תפקיד חיוני שהוא אחראי לו, כמעתיק יוצר.

השוואה בין האוסף של ברכיה הנקדן לאוספים מקבילים, קצרים יותר בדרך כלל, בלטינית ובשפות ורנקולריות, מראה כי לצד נטייה ברורה לשימוש באמצעי ייחוד כגון שיבוצים מחז"ל ומן המקרא, נטה אכן ברכיה להעמיס על המשלים קישוטים לשוניים. יתר על כן, בעוד מעבדים ומעתיקים שונים, בכלל השפות, נוטים ליטול לעצמם חירות יצירתית בעיקר בחלק של הנמשל, ולא בחלק הנרטיבי, שמר אמנם ברכיה על עיקרי העלילות אך הרחיב את הדיאלוגים ואת ההתרחשויות, כל זאת בלשונו הייחודית והמסוגנת. זוהי לדוגמה גרסתו למשל המפורסם על אודות הזאב הטופל האשמות שווא על השה השותה לצדו מן הנהר, ולבסוף טורף אותו,

כמשל על טחנות הצדק הנוטות 'לטחון' את החלשים לטובת החזקים (א"ת 101; מוטיבים U30 ו-U31):

(3) זאב ושה בנהר

(איש לבצעו יפנה; ואם דל הוא את אחיו יונה)

זאב לשבור צמאו על הנהר בא לברו. ויפן כה וכה והנה מרחוק שה עומד לנגדו; ויקרא לו הזאב אתה השה למה עכרתני. לי היאור ואני עשיתני; ויען לו השה תמים. דברים טובים דברי ניוחמים; אדוני המלך לא עכרתך. אדון לראשי כל ימי נתתיך; ולשתות מי נהר יצאתי מאהלי. אם רע בעיניך אשובה לי; ולהשיב על דברך עת לחשות. וידבר הזאב אתו קשות; ויאמר לו מי אתה אשר ממני לא תפחד. האם זאב וטלה ירעו כאחד; או מי הוא אשר יחדיו ראם. על אפיקי מים לשבור צמאם; מימי עכרת ולשתות לא יכולתי. והנה אשוב צמא על עקב בשתי; ולי בפועל וכמבטא. אביך הראשון חטא; זה ארבע שנים במרד ובמעל ובפשע. ויען השה ולמה אדוני מתעולל עלילות ברשע; ואני שה קטן עתה באתי. ועדיין לא הגיעה שנתי; מה תחרוש ברעך דברי ריבות. בנים לא יומתו על אבות; ויען לו כאשר אני בעבורך צמא ונכלם. לא תוסיף לראותי עוד עד עולם; ויך את השה ויפשיט עורו. וישסעהו ויאכל את בשרו;

והמשל: לכל הולך אחר בצעו. כל הגדול מחבירו בולעו; וכן דרך קצת השוטרים והשופטים. אשר משפט אנשים מטים; וממול שלמה אחד יפשוטן. וכספם מכיסם ילקוטון; ומאמר החכם שגור בפה. יש בלא משפט נספה; ואשא משלי:

פתאים אהבו פתי ולצים אהבו לצון

ועשיר יענה עזות לחדש שפתי רצון.³⁶

ניתן לראות בקטע זה, באופן בולט, את רוחב הדיאלוג לעומת רוחבו בנוסחאות שבשפות אחרות; את כמות השיבוצים מאמרות חז"ל ומהמקרא: הפיכת 'הנהר' ל'יאור', האירוניה שבהיפוך נבואת אחרית הימים של ישעיהו (יא 6) בדברי הזאב ('האם זאב וטלה ירעו כאחד?'), ההידרשות של הטלה לכלל שלפיו 'בנים לא יומתו על אבות' (דברים כד 16) וכו'. הרחבות ותוספות אלה, שנדונו בעבר,³⁷ מחייבות

36 ברכיה הנקדן, משלי שועלים (לעיל הערה 34), עמ' כ-כא, וראו טבלת ההשוואה בנספח למאמר. כן עיינו בניתוחו המפורט של שוורצבאום (לעיל הערה 34), עמ' 9-14.

37 בעיקר אצל שוורצבאום (לעיל הערה 34). וראו עתה מאמרה של טובי ביברינג, הבוחנת גם את סוגיית מקורותיו האפשריים של ברכיה: "Would that my Words Were Inscribed": Berechiah Ha-Naqdan's "Mišlei šu'alim" and European Fable

להדגיש שני היבטים שלא הודגשו דיים בדיונים הקודמים. ראשית, עניין החדשנות והחד-פעמיות ביצירתו של ברכיה. החריגה הסגנונית של ברכיה מן המסורת האיזופית שממנה שאב היא מכוונת, מודעת וכאמור – מוצהרת. במובן זה, לא רק הניתוק המכוון של המשלים מדמות מחבר מקשה על הכללת החיבור במסורת האיזופית, אלא היחס האמביוולנטי של היוצר עצמו למסורת שממנה הגיעו הסיפורים. לא זאת אף זאת, למרות הפופולריות של חיבורו, ברכיה גם לא יצר מסורת איזופית עברית במובן הפולקלורי, כלומר כזו המובאת במגוון נוסחאות. איננו מכירים קבצים אחרים בעברית המבוססים עליו או המבקשים לקצר אותו או להוסיף עליו, תופעה המתקיימת כמובן בחיבורים מקבילים בשפות האחרות. שנית, חשוב להדגיש שאנו רואים שוב שנשמר כאן הכלל שלפיו בדיון נמסר בחריזה, ולא בפרוזה נרטיבית. ברכיה הנקדן ראה בעצמו משורר, לא מספר, לא מחבר ולא ממשל משלים. כך גם נתפס חיבורו, כיצירה אמנותית בעלת זיקה לשירה ולא כקובץ סיפורים 'בלבר', ומכאן הפופולריות שלו.

בקוטב השני לסגנונו של ברכיה הנקדן מצוי אוסף איזופי אחר, שעד עתה לא נדון כלל במחקר. האוסף משולב בכתב יד שמספרו 35 מספריית פרנקפורט אם-מיין שבאוניברסיטת גתה. כתב היד הוא קובץ אקלקטי, וחלקו העיקרי, שאליו משתייך גם האוסף האיזופי, הוא ככל הנראה מאשכנז של סוף המאה השלוש עשרה.³⁸ כתב היד, שהיה מפואר יחסית, כולל כותרות בירוק ובאדום, ונשתמר במצב גרוע: חסרים בו דפים, ורבים מהדפים הנותרים אינם תפורים בסדרם המקורי. הקודקס כולל שלל חיבורים מסוגות שונות, מ'ספר פתרון חלומות', דרך פיוטים ולוח עיבור שנים ועד קובצי סיפורים אחדים. בין קובצי הסיפורים מצוי קובץ בן 12 משלים, המובא במאמר זה כנספח, תוך השוואה למקבילות העבריות ולמקבילה לטינית וצרפתית עתיקה. ניתן לראות שהקובץ חלקי, שכן המשל האחרון המופיע בו, זה המוכר במחקר בשם 'האלמנה מאפסוס' (א"ת 1510, המופיע גם באוסף של ברכיה הנקדן), קטוע. תוכן המשלים וסדרם דומים למדי לכמה וכמה אוספים איזופיים בלטינית ובשפה ורנקולרית. בדיקה השוואתית מראה כי כלל המשלים מופיעים באוספים כאלה. כל משל נפתח בכותרת באותיות אדומות – 'משל של' או 'משלי של' עם שם החיה או שמות החיות שבמרכז הסיפור. המילה הראשונה בכל משל

Traditions', R. Fontaine and G. Freudenthal (eds.), *Latin-into-Hebrew: Texts and Studies*, I: Studies, Leiden 2013, pp. 309–329

38 כ"י פרנקפורט, הספרייה העירונית והאוניברסיטאית 8035, Heb. עמ' 82V-90R, 53R-53V. תיאור מפורט של כתב היד מצוי בקטלוג הספרייה: E. Roth und L. Priejs, *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland*, Band VI, Ia, Wiesbaden 1982, s. 52–56

מובאת באותיות מוגדלות ובדיו ירוקה. ההפרדה בין המשל לנמשל מבוצעת בכל אחד מן הסיפורים באמצעות המילה 'כך'. למרות זמנו ומקומו, באופן ברור אין הקובץ הזה, שכולו בפרוזה, תלוי ב'משלי שועלים'. הוא לחלוטין נטול כל סממני סגנון, ונראה שהמשלים אינם אלא פרפרזות קצרות למקור שאפשר שהיה בצרפתית עתיקה. גם כאן, את עיקר החירות היצירתית של המעתיק אין למצוא בחלק הנרטיבי אלא בנמשל, והנה הדוגמה המקבילה למשל שהובא קודם לכן:

משלי של זאב ושה

זאב ושה באו אל הנהר, והמעין לא היה כל כך גדול והיה שותה הכבש המים מעבר המעין ובא הזאב מזה הצד המעיין ומעלילו עלילותיו (ת) על הכבש. למה טמאת את המעיין והלא עשה לי כמו כן אביך שטימא מימי ואכלתי אותו. ולמה אינך ירא ממני עד אותה שעה דבר עמו עד שאכלו. כך (אתה) שהיה שופט רע ומעליל עלילות על העד ועושה מהם פלאות כמו זאב על הכבש. מה היה מזיק לו ששתה המים, וכי הוא ברא אותם המים? אלא הק' ברא אותם. (כ"י פרנקפורט 53, ראו בנספח).

ניתן לראות עד כמה הסגנון רזה והעברית דלה וכתובה במשלב דיבור בהשוואה לשכלול הסגנוני של ברכיה הנקדן. המעתיק האנונימי מגיש לנו את תמצית העלילה, מקצץ בדיאלוג בין שתי החיות והופך אותו למונולוג של הזאב. הנמשל המחאתי-המעמדי מתמצה במשפט יחיד וסתום למדי, כאשר במעין סימן היכר סגנוני של המעבד הוא מקפיד לסיים את הנמשל בחזרה על תמצית המשל.

מה המשמעות של ממצא כזה? לכאורה, יכול החוקר לאחוז בקובץ הזה (בזהירות אמנם, בשל מצבו), ולטעון שנמצא 'האקדה המעשן': קובץ משלים איזופי בעברית, משיאם של ימי הביניים, שנמסר בפרוזה, שלא זו בלבד שאינה חרוזה, אלא אף אינה מסוגנת כמעט בשום אמצעי קישוטי. הרי לנו הוכחה גם לנוכחותו של איזופוס בתרבות היהודית של ימי הביניים, גם לנוכחותם של משלי בעלי החיים בפרוזה נרטיבית, וחשוב מכך – לאפשרות היותה של הפרוזה הנרטיבית, לפחות בשלהי המאה השלוש עשרה באשכנז, מסגרת לגיטימית לנרטיבים בדיוניים במוצהר. למעשה, הצהרה כזו תהיה לא זהירה וזאת בלשון המעטה.

ראשית, כמו 'משלי שועלים' גם הקובץ נטול השם שלפנינו אינו מיוחס לכל דמות מחבר. במסגרת חסנותו של המעבד הוא אף ראה לנכון לרדג על כל פתיחה בשמו של המחבר, בין שהייתה כזו במקור שממנו העתיק ובין שמשלו עצמו. לכאורה, אוסף המשלים הללו הוא אנונימי כמו כמעט כלל החיבורים האחרים בכתב היד המדובר. נוסף על כך, אין לנו שום עדות למעמדו של כתב היד הזה בכללו, ובוודאי לא למעמדו של אוסף המשלים הספציפי הזה, בתרבות היהודית

של ימי הביניים. אין לנו מקבילות, נוסחים אחרים, אזכורים, ציטוטים וכו'. כמו רבים מקובצי הסיפורים העבריים האקלקטיים שהועלו על הכתב בימי הביניים, גם זה שבכתב יד פרנקפורט 35 לא הודפס מעולם, וגם לא אחד מן המרכיבים האחרים של הרובד המוקדם שלו.³⁹ ייתכן שהיו אזכורים או מקבילות כאלה וכולם אבדו, זהו תסכול המוכר כמעט לכל חוקר כתבי יד ביניים. כך או כך, יש לזכור את משמעות העלאת סיפור על הכתב בימי הביניים לעומת העלאה על הכתב של פיוט או של כתיבה פילוסופית. המסירה של סיפורים בימי הביניים ככללה לא התבצעה בכתב אלא בעל פה. העלאת סיפור על הכתב מטרתה הייתה בעיקר שימור, ולא הפצה. כאשר אנו קוראים סיפור בכתב יד מימי הביניים אנחנו מניחים שהוא סופר, אבל לא כך הדבר עם קובץ סיפורים או עם קובץ משלים, בוודאי כשאין לנו כל מקבילות להם. הפער בין הנוכחות העצומה שיש לאוסף משלי איופוס בתרבויות שעמן בא במגע לעומת המופע הספורדי, נטול ההמשך, בתרבות העברית, מחזק את התחושה שהקובץ ששולב בכתב יד פרנקפורט 35 הוא בהחלט יוצא מן הכלל שאינו מעיד על הכלל. אפשר אפילו שהיה יזמה פרטית של מעבד בודד, נטול הכישורים והקשרים של ברכיה הנקדן, ושלא כאחרון ביקש ככל הנראה להשאיר את המשלים הללו בחזקתו ולצרכיו.

נסכם בקצרה את הדיון עד עתה: ניתן לראות שבפרוזה הנרטיבית העברית של ימי הביניים אין מקום לסיפורים בדיוניים במוצהר בנוסח מעשייה או משל.⁴⁰ במסגרת היעדר זה, אנו רואים גם את היעדרם של אוספים המוקדשים למשלי בעלי חיים. אלה מוצאים את מקומם במסגרת חרוזה, ובמסגרת כזו הם גם יכולים להשתייך למחבר יוצר.⁴¹ המוסכמה שעליה הצביע מתי הוס ביחס למקאמה הספרדית נכונה

39 בכתב היד חלק שנוסף בתקופה מאוחרת יותר, במאה החמש עשרה, והוא כולל סדרת סיפורי שבחים על אודות רבי יהודה החסיד ועל אביו שמואל. ראו י' במברגר, 'סיפורי השבחים של יהודי אשכנז: קווי יסוד להגיורפיה האשכנזית בימי הביניים', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בראילן, תשס"ה, עמ' 35.

40 כאמור, במובן זה הסוגה העברית הנפוצה המתקרבת לכך ביותר היא הנובלה המעשייתית. היא קיימת בקובצי הסיפורים הביניים אך נענית לעולם האמונות של החברה המספרת ואינה נוטה להרחקת נוסח המעשייה והמשל.

41 קיים כתב יד אחד יחיד, בארמית סורית הכתובה באותיות עבריות, שבו מופיע שמו של הממשל הקדום כיוצר, וכותרתה היא 'מתליא דסופוס'. כתב יד זה הוא יוצא מן הכלל שאינו מעיד על הכלל, מה גם שאיננו משתייך למסורת העברית. כתב היד פורסם על ידי J. Landsberger, *Die Fabeln des Sophos; syrisches Original der griechischen Fabeln des Syntipas, in berichtigtem vocalisirtem Texte zum ersten Male vollständig mit einem Glossar hrsg. nebst literarischen Vorbemerkungen und einer einleitenden*

Untersuchung über das Vaterland der Fabel, Posen 1859

גם ביחס לסוגה הנרטיבית של המשל, ונמשכת בעקשנות לאורך כל ימי הביניים. העברית, בעיקרה שפת כתב, אינה מאפשרת לעצמה לאורך כל התקופה את הגמישות שאפשרו לעצמן שפות הדיבור הוורנקולריות בהקשר זה.

כעת השאלה החייבת להישאל היא מהו השינוי שהתרחש במפנה המאה השש עשרה, שאפשר את קיומו של הטקסט 'חידות איזופוטו' שבו פתחנו את הדברים? מה הביא לכך שאנחנו מוצאים בחיבור זה את הזאב והשה המוכרים שלנו שוב על שפת המעייני, וגם הפעם – באופן שאינו תלוי ולו באחת מן המקבילות הקודמות:

אחודה נא לכם חידה מהזאב והטלה ששניה' היו שותים בנחל אחד. הזאב למעלה והטלה למט'. הטלה ראה את הזאב ופחד. הזאב ראה הטלה ושמן. אמר הזאב לטלה למה עכרת המי' שהיו צלולי' ומנעת ממני מהשתיה ושתי' רעות עשית. עמי אחת ועם המים אחר'. ענה הטלה אינו אמת בראיה אמיתית לא לך ולא למי' הזקתי שהמי' אין מדרכם לעלות למעלה ולכן לא הרעותי לך ולא למי' שהמים צלולי' הם כשהיו. השיב הזאב עורך מחזיק ברשתך ועוד אתה משטי' אותי. ענה הטלה איני משטי'. אמ' הזאב אבל אתה שוטם וכן עשה לי אביך היום שנה ומאביך למדת ועל שתעשה מעשה אביך תמו' כאש' מת אביך. ענ' הטלה או גנב והלא מזמן מועט נולדת. אמר הזאב כך תענה בליעל וטרפו מיד. התועלת כך הרשע יזיק לחסיד ולתם ואפילו יהיה זך בלי פשע חף בלי עון בטענו' כוזבות ונפסדו' ואלו הזאבים הם המושלים הרשעים והם נמצאים בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה ובכל זמן ובכל עת.⁴²

ה'קפיצה' הסגנונית מן הקובץ שבכתב יד פרנקפורט מחד גיסא, וההיאחזות בעברית פרוזאית, שאינה גולשת ללשון פיוטית כשל ברכיה הנקדן מאידך גיסא ניכרות בנוסחה זו. עברית זו, מצד אחד עוקבת באופן מדויק למדי אחר העלילות במקבילות בשפות אחרות, ומצד שני צובעת אותן בעדינות בסממני ייחוד קלים, כגון מימרות חזו'ליות (ברוב המקרים) או פסוקי תנ"ך (במקרה זה – איוב לג 9) שנספחים לנמשל. מה הביא לכך שכעת, לא זו בלבד שאנחנו מוצאים את איזופוטו 'המחבר' בעברית (ולאחר מכן בשפות יהודיות אחרות), אלא שאנחנו מוצאים סוגה בדיונית במוצהר שנמסרה בצורה של פרוזה נרטיבית, ושהדפסותיה החוזרות מעידות על קיום דרישה מצד קהל הקוראים?⁴³ במילים אחרות, כיצד ומתי חזרה והפכה הפרוזה הנרטיבית למסגרת לגיטימית של סיפורת בדיונית במוצהר המשויכת לדמות מחבר?

42 ספר דברי הימים של משה רבנו (לעיל הערה 3), (ללא מספור עמודים).

43 ראו תרגום ללדינו, א' פרץ (מתרגם ועורך), חידות די איזופוטו: משלי איזופוטו, מעלה אדומים 2007; ותרגום לפרסית (אפשר שמאסופה זו ממש) המצוי בכ"י 1244 בהמ"ל בניו יורק, דף 258 ע"ב – דף 266 ע"א. אבל הנוכחות של הדמות בסיפורת העברית והיהודית

כאשר אנחנו מנסים להבחין בהיווצרותן של מערכות ספרותיות חדשות, למשל במסגרת פריודיזציה תרבותית, אנחנו בודקים בעצם את עלייתם של צורות ושל תכנים חדשים מתוך נסיבות היסטוריות ותרבותיות מסוימות. כך למשל, חוקרי הספרות העברית של ימי הביניים, כמו יוסף דן, עלי יסיף ורינה דרורי, הצביעו על היווצרותם של קובצי הסיפורים הראשונים, אותן אנתולוגיות עבריות המבוססות על סיפורת עממית, שנוצרו במזרח כחלק מתפיסת 'הפרדת המקצועות', בסביבות המאה התשיעית ואילך, כעל גורם המצדיק הבחנה של מערכת ספרותית חדשה מזו שקדמה לה.⁴⁴ אם נבקש לבחון קיומם של אירועים שעומק השפעתם היה דומה, בתקופה הסמוכה להופעתן של 'חידות איזופטו', נוכל לאתר כאלה בשלהי המאה החמש עשרה, עם הופעתם לראשונה של חיבורים עבריים בדפוס שהיו מוקדשים בעיקרם לסיפורים בכלל ולסיפורים עממיים בפרט.

הנטייה כיום, בקרב חוקרים כמו גם בתרבות הפופולרית, היא לחשוב על הדפוס בראש ובראשונה כעל אמצעי להפצת ידע.⁴⁵ אבל החידוש שבדפוס ראשוני יותר מעצם אפשרות השכפול. הדפוס יוצר אמצעי מסירה חדש של סיפורים. סיפורים ויצירות ספרותיות בכלל, בכתב, מובאים כעת במדיום ההולך ומתקרב בהיקפו לזה של מסירת סיפורים בעל פה. המשמעויות הן דרמטיות. בין השאר, הן נוגעות לקו הדק שבין סיפורת עממית לסיפורת פופולרית. היות שסיפור עממי מוגדר בקיומו

מן המאה השש עשרה ואילך אינה באה לידי ביטוי רק בהקשר לאוסף משלי בעלי החיים. טקסטים אחרים שטוענים לזיקה אליו תורגמו ועובדו לעברית, ראו למשל קובץ הפתגמים המיוחס לאיזופוס שתורגם בידי אליהו בן מנחם רבא ומצוי בכ"י X893 R112 Q, עמ' קעח-קצא מ-1590, והחיבור 'תולדות איזופו' המצוי בכ"י X893 Et7, עמ' יג-מ (מן המאה השמונה עשרה), שניהם מספריית אוניברסיטת קולומביה (אני מודה לחברי מאט גולדיש שהפנה את תשומת לבי לחיבורים אלה). על ההיסטוריה של פיסודו-ביוגרפיה ראו למשל אצל ויטלי (לעיל הערה 10), עמ' 18-31.

44 דן, הסיפור העברי בימי הביניים (לעיל הערה 15), עמ' 15-32; ר' דרורי, ראשית המגעים של הספרות היהודית עם הספרות הערבית במאה העשירית, תל אביב 1988; יסיף, כמרגלית במשבצת (לעיל הערה 1), עמ' 9-31.

45 תצקר היריעה להפנות כאן למחקר העשיר על השפעות הדפוס על התרבות בכלל ועל זו היהודית בפרט. דוגמאות מעטות שברובן גם הפניות לספרות עשירה בנושא הן מ' אליאב-פלדון, מהפכת הדפוס, תל אביב תש"ס; א' ריינר, 'דרשן נודד מדפיס את ספריו: פרק עלום בתולדות התרבות העברית באירופה במאה השבע עשרה', י' ברטל ואח' (עורכים), חוט של חן: שי לחזה טורניאנסקי, א, ירושלים תשע"ג, עמ' 123-156. D.B. Ruderman, *Early Modern Jewry: a New Cultural History*, Princeton 2010, pp. 99-111; E. Eisenstein, *The Printing Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge 2005

המרובה, כלומר, בריבוי גרסאותיו השונות, מה קורה לו כאשר גרסה אחת שלו שבה ומונצחת בדפוס וזו הגרסה שבה פוגשים מעגלים הולכים וגדלים של נמענים?⁴⁶ יש גם לזכור את השינוי שחל באותם נמענים מדוברים. כאשר עיקר המסירה היא אוראלית, אנו נוטים לרדן כנמענים או במספרים באמצעות המושג הרווח באסכולה ההקשרית-הפונקציונליסטית בחקר הפולקלור של 'קהילה מספרת': בקהילה כזו, יש בין חבריה אינטימיות כלשהי, גוף ידע משותף, המבחין אותם מן האחרים והבא לידי ביטוי, בין השאר, בסיפורים שהם חולקים.⁴⁷ כעת, בעידן הדפוס, איך נגדיר את הקבוצה שבה כמה אלפי אנשים (לפחות), הנחשפים לנוסחאות סיפורים מסוימות והחולקים אותן מבלי שתקדם לכך אינטימיות קהילתית? אפשר שניתן לומר, שבזכות הדפוס, במובן מסוים, סיפורים יוצרים קהילות לא פחות משקהילות יוצרות סיפורים.⁴⁸

חשוב ודרמטי אף יותר מכך לענייננו הוא הגורם של אופן ביצוע המסירה. עד עידן הדפוס נעשתה מסירת הטקסט במסגרת ביצוע קולי בעיקר, בעוד עם תחילת עידן הדפוס נעשתה שלא בהכרח בדרך זו. האם אין פירושו שכל אותם מאפיינים הרלוונטיים בעיקר לביצוע הקולי – כגון חריזה ומשקל – קיבלו מעמד שונה? לא מעמד גבוה או נמוך יותר, אך בהחלט בעל תפקיד משתנה: כדי למסור עלילה בקלות ועל מנת שתיזכר בקלות, לא היה עוד צורך שתוגש בחרוז ובמשקל. די היה בכך שתהא מודפסת. לכן, במקרה של הסיפורת הבריונית, זו המעמידה במרכזה את העלילה, ייתכן שעם תחילת עידן הדפוס כבר נדרשנו פחות לאמצעים הללו של חריזה ומשקל, ושניתן היה למסור את העלילה גם בפרוזה נרטיבית.

מובן שיש לסייג טענה מרחיקת לכת זאת. ראשית, מדובר בתהליך, ומדובר בראשיתו. בשלב זה, בעשור השני של המאה השש עשרה, לא ניתן לדבר עדיין על דומיננטה שמתחלפת לגמרי. הסיפורת העברית, לכל אורך אותה המאה, בהחלט אינה מוצפת ביצירות ספרות בפרוזה המיוחסות לדמות מחבר. שנית, גם התחלה זו,

46 על הגדרה זו של הסיפור העממי, תוך התייחסות ספציפית העוסקת בשכפול ובתפוצה האופייניים לספרות פופולרית (ולא עממית) ראו ע' יסיף, 'הספר העממי: פולקלור או תרבות פופולרית', מחקרי ירושלים בפולקלור יהודי, א (תשמ"א), עמ' 127-133.

47 על מושג הקהילה המספרת ראו סקירתה של L. Degh, *Folktales and Society: Story-Telling in a Hungarian Peasant Community*, Bloomington 1988, pp. 45-62.

48 ידועה הבעייתיות בקביעת גודלן של מהדורות הדפוס הראשונות (כלומר מספר העותקים שהורפס ככל מהדורת ספר), וידוע כי סוגות מסוימות, בעלות פונקציה פולחנית או הוראתית, נטו לצאת לאור במהדורות גדולות יותר מאחרות. גם כך, עלינו להניח כי כל עותק של ספר נחשף בדרך כלל ליותר מנמען אחד. דיון בכמה היבטים של עניין זה בתקופה מאוחרת יותר ניתן למצוא אצל ז' גריס, הספר כסוכן תרבות בשנים ת"ס-ת"ר"ס (1700-1900), תל אביב תשס"ב, עמ' 31-104.

אין לה גורם אחד ויחיד, מעין מהפכה טכנולוגית, חשובה ככל שתהיה, שהיא הסיבה הישירה והבלעדית לה. המופע בדפוס הוא ביטוי לתהליכים היסטוריים ותרבותיים, גם בחברה היהודית וגם בחברה האירופית בכלל, לא פחות משהוא משמש מאיץ של תהליכים אלה.⁴⁹ כמו כן, מובן שאין להבין מהצדתי זו, שהחל משנת 1516 לא נראה עוד סיפורת חרוזה בדפוס. הנה, אף באנתולוגיית הסיפורים שנדפסה ב-1516, כאמור, שולבה מקאמה ידועה ואהודה בתוך רצף של סיפורים בפרוזה נרטיבית ואין לראות בכך מקריות, אלא בחירה מודעת של מישהו שראה קרבה בין הסוגות. כאן המקום להזכיר את החידוש החשוב הנוסף של עידן הדפוס, והוא דמויותיהם של האנשים שליוו את תהליך ההדפסה ושעיצבו את המוצר שנקרא 'ספר': מדפיסים, מעתיקים, צנזורים, מביאים לבית הדפוס וכו'. כשאנחנו עוסקים בכתבי יד מימי הביניים, וגם בכתבי יד מתקופה מאוחרת יותר, ענייננו לא פעם במוצרים שנולדו כמעט במקרה. פעמים רבות, אל כתב היד נאסף אד הוק מה שהיה למעתיק או לבעל כתב היד רצון לשמר. לעתים אנו יכולים גם לזהות שכתבי יד נפרמו ונכרכו מחדש ושהתוספו אליהם גיליונות נוספים. המוצר המוגמר שהגיע לידנו הוא מוצר שניתן אמנם לנתחו כחטיבה אחת, אך הניתוח יתייחס בדרך כלל לתהליך הקליטה שלו ולא לתהליך יצירתו. עבודת העריכה הספרותית בימי הביניים, והייתה עריכה כזו, התמקדה בתוך החיבורים פנימה, כפי שהודגם למשל בקובצי הסיפורים מן התקופה.⁵⁰ לא כך בעולם הדפוס. ספר בדפוס הוא פרי תכנון ומחשבה מקדימה על צורתו הסופית. המדפיס מבקש בראש ובראשונה למכור עותקים רבים ככל האפשר על מנת שתהליך ההפקה יהיה רווחי. הוא חושב על טעם הקהל, הוא חושב על מה נכון להצמיד למה. הוא חושב על הצנזור. הוא עורך, ובמובן מסוים, הוא יוצר. לא זו בלבד, הוא גם חותם על יצירתו בקולופון בתור שכזה. בכך למעשה הולכת ומתפוגגת האנונימיות שאפיינה את תהליכי המסירה של סיפורי ימי הביניים. דמויות מסוימות בשרשרת מקבלות שם ומשויכות למקום.⁵¹ מכאן, הולכת וקצרה הדרך

49 רודרמן (לעיל הערה 45).

50 ראו ניתוח מלאכת העריכה של אלעזר בן אשר הלוי ב'ספר הזכרונות' מן המאה הארבע עשרה: ע' יסיף (מהדיר), ספר הזכרונות הוא דברי הימים לירחמאל, תל אביב תשס"א, עמ' 67-11; כן ראו הטענות הפרוגרמטיות של יסיף, הנו"ל, כמרגלית במשבצת (לעיל הערה 1), עמ' 30-9; לעומתו, ראו למשל דיונה של רלה קושלבסקי בסדרת סיפורים המשולבים במפורד וכמעט באופן מקרי באותו כתב יד, מבלי שניכרת עבודת עריכה כלשהי, קושלבסקי (לעיל הערה 15), עמ' 9-12.

51 ז' גריס, 'לדמותו של המביא לדפוס היהודי בשלהי ימי הביניים', איגרת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, 11 (תשנ"ב), עמ' 7-11; ובעיקר א' רז'קרקוצ'ין, הצנזור, העורך והטקסט: הצנזורה הקתולית והדפוס העברי במאה השש עשרה, ירושלים תשס"ה.

לעיסוק בחוליות קדומות יותר בשרשרת המסירה, למשל – בדמות המחבר של הסיפורים, במובן הפוקויאני הרחב של המושג, כלומר דמות שמשמעה קטגוריזציה טקסטואלית.⁵² כאשר, כמו במקרה שלפנינו, דמות זו, אגדתית ורחוקה ככל שתהיה, היא 'מוכרת' ו'ידועה' לנמענים, קל לנו להבין כיצד הופעתו של קובץ המשלים האיזופי בפרוזה יש בה כדי לבטא תקופה חדשה בספרות העברית, היא העת החדשה המוקדמת.

נספח

להלן מובאים הסיפורים המופיעים בכתב יד פרנקפורט 35, כשהם מושווים למקבילותיהם בארבע נוסחאות של אוסף המשלים. הנוסחאות הלטינית והצרפתית הביניימית של Ysopet-Avionnet מבוססות על מהדורת McKenzie and Oldfather ונדמה שמדובר, מבחינת העלילות וסדר הסיפורים, בנוסחה קרובה יחסית לזו שבכתב היד העברי. כמו כן ראו המקבילות הרלוונטיות מ'משלי שועלים' של ברכיה הנקדן ומנוסח 'חידות איזופטו' בדפוס קונסטנטינא רע"ז. ראיתי לנכון להביא מארבע הנוסחאות המקבילות גם את הפרולוג המוזכר בגוף המאמר, אף על פי שאינו נמצא כאמור בכתב היד. התוספות בסוגריים מרובעים או מסולסלים הן של העורך.

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>CI COMMENCE LA COMPILATION DE YSOPET AVIONNET</p> <p>Ce livret que cy vous recite/Plait a ouïr et si profite;/Et pour ce que plus delitables/Soit, y a maintes beles fables./5 A ce qu'oiseuse ne peresce/Mon sen n' endorme ne ne blesce./ Me vuil travaillier et pener/D'un petit jardin ahener/Ou chascuns porra, si me samble./ 10 Cuillir et fruit et fleur ensamble;/Fleur que a oïr est delitables./Fruis qu'en est fais est profitables./Qui la fleur plaira, la fleur prengne./Et qui le fruit, le fruit retiegne./ 15 Qui voudra le fruit et la fleur./Prengne les deus, c'est le meilleur./Et pour ce que seche est ma terre./Au jardin vuil faire requerre/ Dieu qui tout puet et scet et voit/20 Que de sa rousee m'envoït,/Qui le jardinet par sa grace/Flourir et fructifier face:/Pour ce qui soit plus essauciés/Je joins mes mains devos au ciel./</p> <p>25 Que supplient tout mon deffaut/Le mere et le fil qui ne faut;/Quar com ne savons que façon/ Et convient que par tout traçon/Des ciels envoïent le subsïde;/30 La mere et le fil nous aide/ En maint- biau dit qui semble fable/Ha maint biau mot et bon notable./J'ai oy dire mainte fois:/ Sous sèche cruse est bonne nois.</p>	<p>COMPILATIO YSOPI ALANI CVM AVIONETO CVM QVIBVSDAM ADDICIONIBVS ET MORALITATIBVS</p> <p>>PROLOGVS<</p> <p>Vt iuuet et prosit, conatur pagina presens;/ Dulcius arrident seria mixta iocis./Ortulus iste parit fructum cum flore, fauorem/Flos et fructus emunt; hic nitet, iste sapit. /5 Si fructus plus flore placet, fructum lege, si flos/Plus fructu, florem, si duo, carpe duo./Ne michi torpentem sopiret inhercia sensum./In quo peruigilet, mens mea mouit opus./Vt messis precium de uili surgat agello./10 Verbula sicca, deus, implue rore tuo./</p> <p>Moralitas</p> <p>Verborum leuitas morum fert pondus honestum,/Vt nucleum celat arida testa bonum./</p> <p><Addicio></p> <p>Vt loquar uberius adsit michi Virgo Maria,/ Suppleat eclipsim Filius ipse suus./15 Cum nescimus enim perplexi quid faciamus,/ Auxilium mittunt celitus ista duo.</p>	<p>אין</p>

חידות איזופוס נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>אמר יסופוטו המחבר זה הספר הוא גן עידונים. ובר פרחים ופירות הפרחים נותנים זוהר נחמד למראה ותאור לעיניו. והפרי טוב למאכל ויפה לרפואה. אם הפרי ייטב בעיניך יותר מהפרח קח הפרי. ואם הפרח ייטב בעיניך יותר מהפרי קח הפרח. ואם שניהם יטיבו בעיניך יותר שלח ואחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך. כי טובים השנים מן האחד. אנא השם האר דברי החשכים בעיני כל רואיהם ואע"פ שדברי קלים הם יקרים מפנינים כמו שתמצא תוך הקליפה פרי טוב למאכל. כן תמצא בתוך משלי מדה טובה והנהגה חשובה אמר המחבר</p>	<p>ברוך צורינו אשר שם פה לאדם לדבר. ויד לכתוב מילים ולהבין; ועיני לראות עולים ויורדים. ואזן לשמוע בלמודים; נאם ברכיה בר נטרונאי הנקדן; אשר תבנות משלים אלה הצמידן והולידן. ואיכמה אוכל ודאימי באבדן; ואם לא אכתבם בספר זכרון. בעמלי מה יתרון; ואם אחשב עמי או יחיר. לשוני עט סופר מהיר; ומי יתן ויכתבון מילי. וסבת עט סופר מכתב משלי; על אופן לגלג העולם. אשר מעיני שכלי נעלם; המתגלגל באיי הים. אלה המית ואלה חיים; ויפשת במרחבי ארץ. לפרוץ פרץ על פני פרץ; ובגלגל עלתו המס; הישרים עד חומס; ואופן מרכבותיו. מתהפך בתחבולותיו; על הטובים וכינעם. ועל הרשעים ויושיעם; וירא כי האמת עמדה במישור. וכי ידיה שלחה בכישור; ויך אותה אל החומש. ויגף על רגליה חרמש; ויקצצם וירעצם. הבשר עם העצם; ויסירה כגבירה. כאשר לנעונים הרה; תחתיה את השקר אהב. ויושיט לו את שרביט הזהב; ויקראו לפניו. וימצא חן וחסד בעיניו; ויעמידו על רגלים. ויפיהו ביופי נעלים; ויקרב לו כל קרוביו ואיביו. וירחק בחיו ואיביו; עד כי עלו במעלות. ופעלי עולות וישיתו עלילות; להכרית עוללות ונטישות חלולים. מאביזנים ודלים; ואשר לא יעשו כמותם. כלי קרב בפייהם; מרבות שפחותיהם. חנית וחצים שיניהם; לשומם מראם כטיט חוצות. על כן מעטו גודרי פרוצות; כי הרשעים נושעים. ולא חן לירועים; ובני בליעל עלו. והגבוהים ישפלו; והתפילה תיפלה. והתהלה תהלה; והמומה זמה. ופרשם פתוח אלי מרמה. יוצאים ביד רמה; וקראו בשמותם על אדמות. אשר נמשלו כבהמות; ושחי טפל וישיבים בעופלי; ורום אנשים שפל. במשך וערפלי; וסופי ראש ואגמון; ויראו מקול המון; אישים אשר מאסו אבותם. היושבים במצריהם ובטירותם; ענוקי גאווה ורהב. כוספי כסף אוהבי זהב; היראים לשלוח יד בהונם. אך שמונו עשתו. זימו עשותו; בבצע מעשקות. להחריף במלקות; ויעשו ויצליחו. כימים אשר נחו; ומקול מחצצים המתלוצצים. סעיפי פי רצים ואצים; לנטות עטי למשל. בשקר אשר משל; לשבת על מרומי קרת. ותהי האמת נעדרת; ומצאו פני תבל. רקים עושי הבל; ומכבדי אל יקלו. ורודפיהם יקלו; בפה תנף ישחית רעהו. ויחבקהו וינשקהו; מונף בפיו ואון בלבו. ובקרבו ישים חרבו; והנבלים עלו למעלה. והנדיבים ירדו שאולה; ושב כל ראש לאב. וישחרר כל בליעל וגנב. וכל עקוב יעקוב. וכראותי זה הזמן אקוב. ואשא משלי:</p> <p>ימים על תתמה אם זדים. כך לרוב גם שוא מגידים. באשר לא התחילים עומדים; שמה העכברים מורדים; תהי עטי על אופן עגלה. ולגלגל בהתגלגלו ונגלה. ומתהפך עדי כשלה ונפלה. שפת האמת ושקר רק למעלה. והיתה כל תפילך דך לתיפלה. ואף ראש חף והתהלה תהלה. באי ים שת ערוב שכל שכולה. ועטר בוו ומשפחה שפלה. ואון רוב עשירים ערכלה. לכל שואל ונתון מכולם. ותעשו בוגרי בגד עלילה. שלול בגד ישר ררך ושמהלה. עדת חנף שמחתם היא וצחלה. ותוך ממנה ישירים קול אלה. ואשרו בה אשר דבר נבלה. והדובר בכוחות לקללה. רעע טוב וכלכל כבתולה. ותמוק מר ואורה באפילה. וברכיה זמן קלל ואלה. ומביטיו קטנה וגדולה. וטוב לי פת חריבה ועמילה. חולפת ולא עמם בנחלה.</p> <p>בחושי ענין רע כזה יכיהלוגי רעיוני. ותדר שנתי מעיני; לשום בספר דברתי. ומלים אשר מלאתי; ואומר לאשר יבא מכתבי לחוות. אכול את המגילה הזאת; כי מהאוכל יצא מאכל. ושכל יצא משכל; ואל יאמר אשר משלי יזכור. חוה עלה ביד שכור; ומשל בפי במילים. ברוב חלומות והבלים; ויום איש עלי ימרה חיכו. חכמת ערום הבין דרכו; והנגה ממשל בחיות ועופות. לחזק ידיים רפות; ובמרש ובשרץ השורץ. הגם למשל ליושבי הארץ; ואחל באייה המולך על כולם מטקנס ועד גדולם;</p> <p>אמר רבי ברכיה בן נטרונאי הנקדן. לתת לפתאים ערמה. לנער דעת ומזמה; רחש לבי דבר טוב. להשביע לבבות כן רטוב; במשלי שועלים וחיות. הלא המה משלים שגורים בפיות; כל צאצאי עולם. וכבר בספר העלום; אנשים מכל הלשונות. אך דתי מדתיים שונות; כי הגדלתי והוספתי עליהם. כהם וכיוצא בהם; חרוזים ושירים. מעולפים ספירים; יזכה בהם הקורא לכמה דברים. נחמדים מפז ומפנינים יקרים; כאשר עיני רואים. תחונה מישרים.</p>

<p>YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה</p>
<p>Du coc et de l'esmerade. / Un coc en un fumier estoit;/Du bec bechoit, des pies gratoit;/Comme pour sa viande querre;/Tant que une precieuse pierre/ 5 Et mout riche a trouvé ou fiens./ Cil a cui il n'en fu a riens/Dit: Riche pierre, mal es assise—/ Comme cil qui point ne la prise—/A moi ne pues tu faire preu./ 10 Trop es herbegiee en or lieu./Se li trouvierres aqui deust, / Si com je t'ai trouvee t' eust;/Mieux fust ta grant biauté vehue/Et ta grant bonté cogne iie. 15 Tu ne m' affiers ne je a toi;/Je ne te vuil, ne tu vues moy.—/ La moralité. Iceste pierre senefie/Sagesce, et le coch la folie./Sens et folie, se me samble./ 20 Ne s'acordent pas bien ensamble./L'en dit que le nombre infenit/Sus les fos point ne se fenit./ Le fol demonstre sa folie/Partout la ou vet en oye./ 25 La condicon des gens saiges/ Tourjours amende leurs coraiges./ Le fol se mue com la lune;/N'est en li fermetés aucune.</p>	<p>I. DE GALLO ET IASPIDE Dum rigido fodit ore fimum, dum queritat escam/Dum stupet inuenta iaspide gallus ait:/ *Res uili preciosa loco natiqae decoris./ Hac in sorde iaces, nil michi messis habes./ 5 Si tibi nunc esset qui debuit esse repertor./ Quem limus sepelit, uiueret arte nitor./Nec tibi conuenio, nec tu michi; nec tibi prosum./ Nec michi tu prodes; plus amo cara minus./ Moralitas Tu gallo stolidum, tu iaspide dona sophie/ 10 Pulcra notes: stolido nil sapit ista seges./ Addicio Stultorum numerus infinitus solet esse;/ Stultus stulticiam monstrat ubique suam./ Longe satis melior solet esse status sapientum/Quam fatui; stolidis non solet esse status.</p>	<p>53R משלי של תרנגול תרנגול מצא אבן יקרה אמ' אל לבו זה היה לי יותר טוב שהיית מוצא חיטה אחת או שעורה אחת שהית אוכל ומוזה אבן יקרה לא יועיל בני שום דבר כך אדם שיש לו ספרים הרבה והוא יושב עליהם ואין יודע מה יש בהן כמו תרנגול שמצא אבן יקרה ולא ידע למה היתה טובה.</p>
<p>2. Du loup qui mit sus a lâigniel qui troubloit le ru issel. Un loup et un aigniau enmainne/Soif pour boire a une fontaine./Le loup amont, l' aigniau aval./ Cis qui ne panse fors a mal/ 5 Rudement a dit a l' aigniel:/L' iaeu troubles, garde ta pel./ Et nuis a boire, di le moi.—/ Cils qui a peur et esmoi/Dit que il n'y a de riens neü./ 10 Combien que ait du ruissel betü;/Ne puet yaue monter arriere./Noncques pour ce n'an fu mains clere./ —Comment, me menaces tu doncques?—/Dit l' aigniau: Sire, non fais oncques.—/ 15 Si feis, dit le loup, par Saint Pere./Tout autel fist iadis ton pere./Pour li morras, a li retrais.—/Cils qui ne quiert fors bien et pais/Ni puet trouver pais ni acorde/ 20 Que le desloial ne le morde;/Morir le convient sens raison. La moralité. Tout aussin fait le mauvais hom. /Achoison sens cause pourchace./Comment au preudomme mesface./ 25 Qui vuet faire division/De ami tost quiert occasion/ Met sus a son ami la raige,/Si con nous tesmoigne le saige.</p>	<p>II. IL DE LVPO ET AGNO Est lupus, est agnus, sitti hic, sitti ille; fluentem/Limite non equo querit uterque uiam./In summo bibit amne lupus, bibit agnus in ymo./Hunc timor impugnat uerba mouente lupo./ 5*Rupisti potumque michi riuoque decorem./Agnus utrumque negat se ratione tuens: / *Nec tibi nec riuo nocui; nam prona supinum/Nescit iter, nec adhuc unda nitore caret.* / Sic iterum tonat ore lupus: 'Michi dampna minaris?/ 10 'Non minor,' agnus ait. Cui lupus: *Ymmo facis./ Fecit idem tuus ante pater sex mensibus actis;/Cum bene patresses, crimine patris obi.* /Agnus ad hec: 'Tanto non uixi tempore.' Predo/ Sic tonat: 'An loqueris, furfifer?,' huncque uorat. Moralitas 15 Sic nocet innocuo nocuus, causamque nocendi/Inuenit: hic régnant qualibet urbe lupi. Addicio Non causam facit ut causam, predoque uorator/Causam prétendit, ut cito latro uoret;/ Quique nocere cupit, hic argumenta nocendi/ 20 Querit et obumbrat melle uenena suo.</p>	<p>2 משלי של זאב ושה זאב ושה באו אל הנהר, והמעין לא היה כל כך גודול והיה שותה הכבש המים מעבר המעין ובא הזאב מזה הצד המעין ומעלילו עלילותיו (ת) על הכבש. למה טמאת את המעין והלא עשה לי כמו כן אביך שטיא מימי ואכלתי אותו. ולמה אינך ירא ממני עד אותה שעה דבר עמו עד שאכלו. כך (אתה) 53V שהיה שפט רע ומעליל עלילות על הער ועושה מהם פלאות כמו זאב על הכבש. מה היה מדיק לו שתה המים, וכי הוא ברא אותם המים? אלה הק' ברא אותם.</p>

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>3. De la raine qui conchie la souris. Une souris mout se doloit/Pour une yaue que passer devoit./Quant la grenoille avant se mist/Qui par la passer la promist./ 5 A la souris promet aye./Si la voudroit avoir trahie./Ne s'en prent garde la souris./Pour ce est ce trop grans peris/Quant la bouche au cuer ne s' acorde./ 10 Tels a pensee vis et orde/Qui mout a douce la parole./Celle qui tient l'autre pour fole./Parmi le pié la lie bien/A un petit filet au sien./ 15 Or sont les piés liés ensamble./Més les cuers divers, ce me samble./Or noe la grenoille avant/ Et la souris la va sievant./Mais souvent se plonge la rainne./ 20 De la souris noir se painne./Au mieux que puet se contretient./ De celle grever ne se tient./Quant que l'un sache, l'autre tire./Sus euls vient qui la chose empire./ 25 Un escoufle de fain morant/Qui tantost les va devourant.</p> <p>La moralité. Perir puisse il en tel guise/Qui de aidier fait par faintise/Semblant, et veut noiseur estre;/ 30 Barat doit conchier son mestre./En texte trouvons et en glose/Que cils qui fait pour mal la fosse/Y chiet maintes fois en ses las./ Cils qui de maufaire n'est las./ 35 La pierre refiert yceli/Qui ferir li est abeli./Autre par sa grant tricherie,/Car sur li revient sa boidie.</p>	<p>III. DE MVRE ET RANA Mûris iter rumpente lacu uenit obuia mûri/ Rana loquax et opem pacta nocere cupit./ Omne genus pestis superat mens dissona uerbis./Obsontes animos florida lingua polit./ 5 Rana sibi murem uerbis confederat: audet/Nectere fune pedem, rumpere fraude fidem./Pes cohit ergo pedi, sed mens a mente recedit./Ecce natant; trahitur ille, set illa trahit./Mergitur ut murem secum demergat; amico/ 10 Naufragium faciens naufragat ipsa fides./Rana studet mergi, set mus emergit et obstat./Naufragio; uires subtrahit ipse timor./ Miluus adest, miserumque truci rapit ungue duellum;/Hic iacet, ambo iacent, uiscera tracta fluunt./ Moralitas 15/ Sic pereant qui se prodesse fatentur et obsunt;/Discat in auctorem pena redire suum. Addicio Incidit in foueam quam fecerat insidiator;/ In laqueum fraudator cadit ipse suum./In proiectorem proiectus dat lapis ictum./ 20 Quando uenenosa prosilit ille manu.</p>	<p>3. משלי של צפרדע ועכבר צפרדע אמר לעכבר בערמה. יש לך לאכל עמי והשיב לו העכבר היאך אני יכול לבוא אצלך מחמת המים. אמר לו הצפרדע תקשור רגלך אצל רגלי. והיה הצפרדע מבקש להטביע עכבר במים. וקשר עכבר שוטה רגלו אל רגל צפרדע. וכשהיו בתוך המים אז רצה למות העכבר. ובא עוף שקורין בל' כנען ווייא(ג) ולקח שתיהן. כך אדם שרצה לעשו' ערמה לחיבירו סוף שהיה לו לעצמו לדעה כמו שנעשה לצפרדע שאוכלו העוף</p>

חידות איזופוס נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרוניא הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(3) אחורה לכם חידה העכבר והצפרדע והעזניה. הצפרדע הקלנית והזכרני פגע' בו בעכבר שהיה רוצה ללכת לעשו' סחורתו מעיר לעיר והיה לו לעבור נהר אחד. אמ' לו אני אעבורך והיה בלבו להזיקו והמחשבה נגדיית לדבור מר ממות. ושפת חלקות תכסה חכמה חצי וקוצי וצני המחשבה. אמרה הצפרדע לעכבר. אחי שמע בקולי ולך קח לי וקשור רגליך ורגלי עכבור הנהר וכן עשו והיה בלב הצפרדע לרמות העכבר והרגליים הם קשורים והלכות והמחשבות היו נחלקים ונפרדים. נכנסו בנהר לעבור והצפרדע היה מושך העכבר והיה מביאו במצולות הנהר להטביעו והיתה מראה אהבתה בפיה ובלבה אורכה. וההבטחה נשברה שהביאתו לסכנה. והצפרדע היתה מתחזקת להכניסו במים והעכבר מתרחק לצאת מהמים והיה מתנגד לצפרדע והפחד והסכנה מוסיף כח וחזק לסמוך כמו שהתבאר למי שעיין בחמ"ו הטבע בין כך ובין כך באה העזניה וראתה במים זה היכוח והלחמה וירדה ולקחתם בצפרניה והעלתם לארץ והרגתם והנחתם על תל אבנים. תועלת הספור כן יאבדו כל הנודדים עוד ובלבבו להזיק ומוזקם והעונש יבא למתחיל הרשע שנאמר וגולל אבן אליו תשוב אבל עם זה אוי לרשע ואוי לשכנו.</p>	<p>(2) עכבר עם צפרדע ונשר (כור כרה ויחפיהו. וישולם לו כפרי מעלליהו) עכבר ישע על מפתן בית הריחים. וימלא קמה שפתיים ומלקוחים; והנה השמש וזחה עליו. ובכבות ידיו ורגליו; ישתעשע וממשש בשפמו. כמשפט אביו ובני עמו; ובהיותו שם בלא פחד ואימה. צפרדע עוברת לפי תומה; ותעמד לחקור כל ענינו. ואם ארון בבית הנו; ויען לו העכבר. לי הבית ולי הבר; תלי הורע במגורה. ולאכלה ולא לסחורה; והנה בתי סתרי. ואמלא טרף חורי; ונכוח הריחים והשכב. סביבותם אני שוכב; ויספיק לי רוב מכולת. שניהם מלאים סלת; כה משפטי כל הימים. וכשומעי המון עמים; אתחבא בנקרותי. ומשם תצאתי; בראותי כי אין גבר. אז אלך לשבור שבר; ותרא הצפרדע לובן על כל אבריו. על ידיו ועל חלקת צואריו; ותאמר לו מרוד לובן ללבשוך. האם שיבה זרקה על ראשך; ויאמר לה עם לבן גרתי. ומסתובב חטים מעממי; והקמה עלי יוד. מפורד ומפורד; כי לא נסגרו בפני דלתות. הקמחים והסלתות; ותאמר לו הצפרדע בערמה. כל חיין בפחד ואימה; מה תתחיל בסלת ומגר. והיו חיין תלואים לך מנגר; ומכל הבא אל האהל. תגע עריך ותבדל; ובני איש שם מקהלות. ורב מהיות קולות; וכל איש בך עוצר וחובש. ומאכלך קשה ויבש; ובגודך תמיד מעופרים. אך בגדי נקיים ונגערים; ובמשכנותי אין אורב. ומאכלי רשן וערב; סביבותך פחים. ומשכנותי מנטחים; ומע אצורי ומילי. וכל מחסורך עלי; בואי אחי במרודה. בסתר קנה וביצה; ותרחינו בחלק שפתיה. ותלך לפניו מושכת ירכותיה; והעכבר לא נודר. עד בואם אל שפת הנהר; ויאמר לצפרדע ואנה. ביתך אשר אתה שם נוהג; ותאמר לו מעבר הנהר הזה. ואתה מכל חדרי תחזה; הטוב והישר בעיניך. אך שים אל הנהר פניך; לעבור מי מנחות. כאשר יפרש השוחה לשוחת; ויאמר משכנותיך אשר אמרת אים. מי יעבור לנו אל עבר הים; טוב לי לשבת בביתו. כי לעבור הים לא ניסיתי; ופה אשכ כל ימי חלדי. כי ירש הדרך לנגדי; ותאמר לו אדוני שמעני. כי תעבור במים אתך אני; ונהרות לא ישטפוך. ותרזיק שונאך אשר רדפוך; את חוט הזה ברגלי וברגלך אקשור. ויעמדו רגליך במשור; ואלך עמך לנחותך הדרך. בצמיד פתילך אשר אקשור לך בירך; ובמעשה ובשמועה. לא תאונה אליך רעה; ועתה בין אחים תפריא. עתה תראה היקרך דברי; ויאמר אם כדברך בריית לך אכרות. גלי שוק עברי נהרות; הטתו ברוב לקחה. ורוח חבורה עליהם נחה; וילכו צמדים הצפרדע והעכבר. בצמיד פתיל אשר ברגליהם חובר; ובהגיעם בעמקי תהום ומצולה. ותחשוב הצפרדע להטביעו ולהורירו שאולה; ובהתחזק העכבר על פני המים. דרך הנשר בשמים; וירא אותם זה בזה מגולל. ויעט אל השלל; אכזרי הוא לא ירחם. יפרוש כנפיו יקחם; ובפתיל הירך אשר יחידו נצמדו. יתלכרו לא יתפרדו; והיה הנשר חש לאכול. וירא כי אל העכבר לא יכול; כי צפר עור חזק על גבו. ושער שחור צמח בו; וישת אל הצפרדע פניו. טובה מאכל תאוה היא לעיניו; ויבלענה בפעם אחת ולא שינה. ויפן העכבר אנה ואנה; וירא כי מוסרותיו נתקו; לטוס מהר רגליו ותחוק; וימלט קר הוא לבדו. והצפרדע אשר נקשרה בצידו; נפלה בפח אשר יקשה. וחשב גמולה בראשה; והמשל; אראה באיש. אשר יחפיר ויבאיש; לחרוש על רעהו רעה. לעשות חונף לרבר תועה; וכל מיזמותיו לעונשו. ישוב גמולו בראשו; ואמר שלמה בחכמתו. מרדף רעה למותו; ואשא משלי: פתיל אראה אשר חובר צפרדע והעכבר הלא נתק ושם שובר אשר מלא אסמיו בר וגם נאכל ולא נקבר וגם נשכח וגם נשבר ביד נשר אשר בחר לכל ישוב אלי מדרך הממים ישכנו ארץ ודרושי טוב ונושכי בר.</p>

<p>YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>35 כתב יד פרנקפורט סוף המאה השלוש עשרה</p>
<p>5. Du chien qui passoit l'iaue et tenoit une pièce de char. Le chien passoit une yauë a no./En sa geule un fromaige mo./Autre dient que ce yere chars./De ce n'avoit esté eschars./ 5 Au fons si en regarda l'ombre./Et convoitise qui l'encombre/Li dist que c'est aurt fromaige./ Lors ne fist pas le chien que saige./La gueeule ouvri pour l' autre aerdre./10 Qui tout convoite tout doit perdre./Le sien laissa pour nient prendre./</p> <p>La moralité. Par ce compte povés entendre/Qu'au certain se fait bon tenir./Dou sien puet bien mesaverin/ 15 A celui qui a chier l'autrui./ Ainssi comme il fist a cestui./Tout pert cils qui l'autrui convoite./Ceste raisons est assés droite./L' exemple de ce nous appelle/ 20 La vielle chei de la celle/Qui sus deus selles veut seoir./A terre se pot tost veoir./Qui fait deus choses tout ensamble/Tres bien ne les fait, ce me samble.</p>	<p>V. DE CANE TRANSEVNTE AQVAM Dum canis ore gerit carnem, caro porrigit umbram./Vmbra coheret aquis, has canis urget aquas. Spem carnis plus carne capit, plus fenore signum/Fenoris; os operit, sic caro spesque périt.</p> <p><Moralitas> 5 Non igitur debent pro uanis certa relinqui;/ Non sua siquis auet, mox caret ipse suis.</p> <p>< Addicio > Qui totum cupit, hic totum amittere débet;/ Inter scamna duo corruiat anus humo./Ambito cupidus, habito prorsusque carebit;/ 10 Ad duo qui satagit nil sapienter agit.</p>	<p>4. משלי של כלב כלב היה חתיכה גדולה של בשר בפיו ובא לנורה גדול. והיה לו לילך בעבר הנהר. כשהיה בתוך הנהר ראה במים צל של בשר ופתח (ההמשך בא28) פיו ורצה לבלוע צל בשר ונפלה חתיכה של (בשר) מפיו. כך אדם שרוצה לינע להעשיר ולא יהיה נגרר ליהיות עשיר. סוף סוף פתח שפסידו אף מה שיש לו עתה כמו אותו כלב שרוצה לבלוע אותו בשר שהיה במים עד שהפסיד אותו שהיה בפיו.</p>
<p>Âv. 1. De la nourrice qui deçut le loup de sa parole. Une nourrice enuioit/ Ses petis enfêš qui crioit./Si jure que il se tera./Ou elle au loup le jetera/ 5 Pour mangier et pour deuouer/ Se li ne lesse a plouuer./Le loup, qui la promesse oy./Comme fol mout s'en esjoy;/ Car bien cuide sans nulle faille/ 10 Que celle son enfant li baillie./Més li enfêš tourne a repos./Cils qui a perdu son prepos/N'arreste plus en celle place./Car peur d'une part l'en chace./ 15 Et d'autre part que fain la proie./ Sa femme li fait pou de joie/Quant tout vuit revenir le voit./Com celle qui grant fain avoit./Et li loups rien ne li aporte./ 20 Par pou qu'el ne li clot la porte./Ains le ledange durement./Més cils li respont simplement/ Com cils qui plet ne vuet avoir./Suer, fet il, je te fais savoir/ 25 Car a moi fouir a leü:/ Une femme m' a deceü.—/</p> <p>La moralité. Aussi a fait plus grant de moi./ Premier homme et David le roy./Si fit elle le fort Sanson./ 30 Et le tres saige Salemon./Quant il vuet mettre son couraige./Convient obeïr fol et saige./Més la douceur de femme bonne/Passe de soulas toute bonne./ 35 Le povre homme gemit et pleure/ Se femme ne vient a bonne heure./Tant comme femmes dureront/Povres esbat ne seront.</p>	<p>DE RVSTICA LVPVM DECIPIENTE. AV. I. Rustica deflenti paruo iurauerat olim./ Ni taceat, rapide quod foret esca lupo./ Credulus hanc uocem lupus audit et manet ipsas/Peruigil ante fores irrita uota gerens./ 5 Nam lassata puer nimium dat membra quieti./Spem quoque raptori sustulit inde famés./Hunc sibi siluarum repetentem lustra suarum/leiumum coniunx sensit adesse lupa/*Cur, inquam, nullam defers de more rapinam./ 10 Languida consumpsit sed trahis ora genis?/Ne mireris,' ait, 'deceptum fraude maligna/Vix miserum uacua delicuisse fuga./Namque rogas predam que spes contingere posset/lurgia nutricis cum michi uerba darent?/</p> <p>Moralitas 15 Hec sibi dicta putet seque sciât arte notari./Femineam quisquis crédit adesse fidem./</p> <p>Addicio Adam, Sansonem, regem Dauid et Salomonem/ Femina deceptit, cepit et arte sua./Ingemiscit egens ubi non est femina saltem./ 20 Feminus dulcis omnia uincit amor.</p>	<p>5. משלי של אישה התינוק והינוק בכח בכי גדול אמרה לו אמו אם תשתוק אני אשלך אותך לזאב בפיו. וזאת היתה באותה שעה אחורי הדלת והיה שמע שמחה גדולה שהיה לו לאכול התינוק והיה זאב מתעכב מתי ישליכו לו התינוק ועיכב ועיכב עד אור הבוקר ולא היה לו שום דבר. בא עני אצל אשתו ביער והיתה כועסת מאד עליו מה הבאתה לי והוא עני אמר גבירתי אשה אחת היתה נודרה לי תינוק ועיכרה הנדר שלה על זאת עיכבתי כל כך. על כן כל איש והואש אל יאמין לאיש כי כל דבריה שקרים וכזבים</p>

חידות איזופטור נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ו	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(5) אחודה נא לכם חידה. הכלב היה מביא חתיכת בשר ובהליכתו עבר על הנהר על גשר וראה צל הבשר שהיה בפיו גדול מכמות החתיכה שהיתה בפיו וחשב שמה שראה בנהר הוא בשר ובטח בזה והשליך הבשר שהיה בפיו לקחת מה שהיה רואה בנהר וטבל במים ואבד מה בפיו ובמ' לא מצא כלום ויצא נובח ורעב ונשאר קירוח מכאן ומכאן.</p> <p>תועלת הספור שאין ראוי להניח הוראי בעבור הספק מפני שאינו בטוח להשיגו. ומי שמבקש המותר הנה לפעמים יפסיד ההכרחי לו.</p>	<p>(5) כלב וגבינה ומים (הבלתי מסתפק אף לו לא יאות. ועיניו לא ישבע אף לראות) כלב בבית לקח גבינה. וישאהו בפיו אנה ואנה; ויפן כה וכה. ויקר על הגשר דרכו; ויתן במים את עיניו. וירא צל הגבינה אשר בין שיניו; ויאמר בלבו אם היה לי. לחלקי מכל עמלי; גבינת המים ואשר בפי יחד. טובים השנים מן האחד; וישת עצות בנפשו. לכוף כאגמון ראשו; ולבלוע גם את החריץ אשר במים. ובפערו פיו והרחיב השיניים; לבלוע אשר לא הגיעו. נפל מפיו בולעו; אשר החזיק בו בתחלה. וקרח מכאן ומכאן עלה; מן המים ולא נשאר לו. מאומה מכל עמלו;</p> <p>והמשל: משלי שלמה לי יערב. יש מתרושש והון רב; ואני ראיתי זאת המדה. באיש לבו מלא חמדה; בכסף וזהב כבוד. הכל חומד הכל אובד; ואמר החכם הסתפק במה שיש ברשותך. ואל תקנא באשר לזולתך; ואשא משלי: טרף לכל חי נברא שמים כפל בטרפם חמרו פעמים חומס וחומד טרפו על חק ימצא ככלב בגבינת מים אמר להוסיף לו וגרע אוכל חשב להשיב נפשו יומים;</p>
איך	איך

<p>YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה</p>
<p>Âv. 4. De deus compaignons que l'ourse fist dessambler. Deus hommes ensamble se mistrent/Et par les fois s'entrepromistrent/Qu'am tous cas s'entracorderoient/En tous les lieux ou il vendroient./ 5 Més il n'orent pas mout ensamble/Alé, qu'il vidrent, ce me samble./ Encontre aus deus venir une ourse./Li plus legiers se mist en course./Onques de foi ne li souvint./ 10 Més l'autre demourer convint./ Car sauver ne se puet par courre./ Més toutevoies pour soi escourre./ Que la beste ne le manjuce./ En un tas de fuilles se muce./ 15 De piés ne de mains ne se muet./ Ains fait samblant a miex qu'il puet/ Qu'il soit mors. Estes vous la beste/ Qui acourt et sus li arreste./ Aus ongles le va tournoient./ 20 Quant voit qui ne se muet noient./Si cuide qu'il soit mors pieça./Ne le mordi ne ne bleça./Car elle doute qu'il ne pue./Va s'en, que plus ne le remue./ 25 Cils qui peeur eue avoit/Se lieve et ses compains le voit./ Si vient vers li et li enquiert/Qu'il fesoit et comment li yert./Compaigns, dit il, qu'avés eü?/ 30 Longuement avés ci geü./Dites, celle ource, que vous fist./Quelle parole elle vous dit./Ne quel consoil ce pot ore estre?/ Longuement pour noient fust prestre./Vous a tenu et confessé.—/Compaigns, dit l'autre, qui laisê/M'avés ainsi desloiaument./Elle m'a dit que vraiment/Quant onc avec moi vous reçuy./ 40 Je fis que fos et me deceuy./ Si m'a conseillié et loué/Que je trop mauves t'ay trouvé.—/</p> <p>La moralité. Autrefois garde je me prengne/Comment n'a qui je m'accompaigne./45 S'autel peril vuil eschiever/Ou encor me pourra grever./ Le prophetes ainsi nous somme:/Gardes, ne te fies en homme./Neis en ton frere ne te fie./50 Freres ne te rachete mie./Ne baudroit l'estimacion/D'argent pour ta redemption.</p>	<p>AV. IX. IIV. DE DVOBVS SOCIIS QVOS VRSIA DISSOCIAVIT Montibus ignotis curisque in uallibus artum/Cum socio quidam suscipiebat iter./ Securus, quodcumque malum fortuna tulisset,/Robore collato posset uterque pati./ 5 Dumque per inceptum uario sermone feruntur./In mediam preceps conuenit ursa uiam./Horum alter facili comprehendens robora cursu./In uiridi trepidum fronde rependit onus./Ille trahens nullo iacuit uestigia gressu./ 10 Exanimem fingens sponte resedit humi./Continue predam cupiens fera seua cucurrit./Et miserum curuis unguibus ante leuat./Verum ubi concreto riguerunt membra timoré./Nam solitus mentis linquerat ossa calor./ 15 Tunc olidum credens quamuis ieiuna cadauer/ Desiit et lustris conditur ipsa suis./Sed cum securi paulatim in uerba redissent,/Liberior iusto qui fuit ante sagax./Dic, sodes, quidnam trepido tibi retulit ursa./ 20 Nam secreta tibi multaue uerba dedit./Magna quidem monuit, tamen hoc quoque maxima iussit./ Et misero semper sunt faciendi michi./</p> <p>Moralitas "Ne facile alterius repetas consorcia," dixit,/"Rursus ab insana ne capiare fera." "</p> <p>Addicio / 25 Confidens homini maledicitor ore uidentis./Indubiam cunctis non adhibeto fidem./Fratribus in falsis exosa pericula subsunt./ Subiectum multis lubrica rara fides.</p>	<p>6. משל של ב' אנשים 82V איש אחד רצה לילך לדרך ופגע אותו אדם אחר. אמ' לו, 'יכו אני לילך עמך. אמ' לו אם תרצה לילך עימי באמונה וישר אז אני ורצה מאה מילין(?) שתלך עימי עד שעשה לו שבועה הלכו שניהם ביחד עד שבאו ליער אחד וראו דוב גדול לקראתם. מה עשה אותו שעשה שבועה עלה על אילן גדול ואותו עני עמד תחת האילן ועשה עצמו כמו מת וכשבא הדוב אצלו ונגע בו והוא נופל כמו מת. אמ' בלבו הדוב אני רוצה מזה הברש. נשא עיניו וראה אותו שעשה שבועה ועלה אצלו ושרפו. על כן כל אדם ידע היאך הוא הולך על הדרך ואל ימין (!) שום אדם בדרך. כי אותו האיש עשה השבועה שלא היה לו לברוח מחבירו והוא ברח ממנו ונפלה השבועה) על ראשו. ואותו שלא ברח נעשה לו נס וניצול.</p>

חידות איזופטו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרוגאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
אין	אין

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>6. Comment la brebis, la chievre, la genice et le lion s'entrecompaignierent. Mout a grant piece que l'en dit/Que compaignie Dieu la fit;/Mès d' une que vous vuil ci mettre/Ne se dut oncques entremettre./ 5 Entre la chievre et la genice/ Et la brebis qui tant est nice;/Prindrent au lion alience/Et compaignie par fiance;/Foy a porter s' entrepromitrent./ 10 Un jour avint qu'un grant cerf pristrent;/Quant vint a faire les parties./Paroles y ot departies./Le lion dit qu'il yert seigneur/De la premiere par honneur./ 15 Et pour ce que ma force est graine./Me doit la secunde remaindre;/Si vuil, ce vous fais assavoir./Pour mon travail la tierce avoir;/Et qui me veera la quarte./ 20 Il convient que amour departe.—/Ainssi veut choisir et eslire/Que nuls ne li osa desdire.</p> <p>La moralité. Cils qui a plus fort s'accompaigne/De soi, bien est drois qu'il s'en plaingne./ 25 A peignes voit l'en homme fort/Qui au foible loiauté port./Se tu vuela avoir compaignon/ Ne pren n'orgueilleux ne gaignon./Ne t'accompaigne a grans satrapes./ 30 Il auront le fruit, tu les grapes./Ferme amour et grant seignourie/Estre ensemble ne sieulent mie./ De seigneur amour heritaige/ N'est pas bien; convient autre gaige.</p>	<p>VI. DE <OVE>, CAPRA, IUVVENCA ET LEONE Vt ratione pari fortune numera sumant./ Sumunt fedus ouis, capra, iuuenca, leo./ Ceruus adest, ceruum rapiunt; leo sic ait: *Heres/Prime partis ero, nam michi primus honos./ 5 Et michi defendat partem uis prima secundam./Et michi dat maior tercia iura labor./Et pars quarta meum, nisi sit mea, rumpit amorem./Publica solus habet fortior, yma premens./</p> <p>Moralitas Ne fortem societ fragilis uult pagina presens./ 10 Nam fragilis fidus nescit esse potens.</p> <p>Addicio Si socium queris simili sociare memento./ Non magnis satrapis possumus esse pares./ Non bene conueniunt, nec in una sede morantur/Maiestas et amor; non bene nutrit herum./</p>	<p>7. משל של אריה ועגל וכבש ועז אריה אמר לעגל וכבש ועז אני ירצה לילך להיות שותף (83R) עמכם. והם השיבו ברצון נהיה חברים עמך. ואמר נלך ליער שמה נמצא שום מזון?! והלכו ופגעו אותם אילה ותפסו אותה. אמר העז נחלק בינינו ונפיל גורלות אמר ארי שוטים לא די לכם שלא אעשה לעצמכם אותו דבר אלא שעדיין אתם רוצים חלק כמוני. כך בני אדם שהם דלים, ורוצים לעשות שותפות עם עשירים. סוף כשהיה להם לחלק אז עשירים יקחו ולדלים לא יהיה שום דבר. כמו לאילו עגל וכבש ועז לא ניתן להם כלום מאריה מאיילה.</p>

חידות איופוסו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(6) אחודה נא לכם חידה. העז והעגל והאריה והכבש עשו כלם יחד חבורה ושותפות בהסכמה ורצון טוב כל מה שירויחו כלם יחדו יחולקו. אחר כן מצאו צבי ולקחו אותו והרגוהו ופשטו עורו וחלקוהו לד' חלקים. אחר כך קם הארי ואמר אני רוצה רביע אחד שאני יותר הגון כי אני מלך בחיות ואני רוצה הרביע השני שאני יותר חזק מכם ואני רוצה הרביע הג' לפי שטרחתי יותר מכלכם. והרביע הד' אני רוצה לחלק גופי ומי שיאמ' ההפך יכביטני ויקניטני וזה הארי שהוא יותר חזק לקח מהאנש' בחזק' חלקם הראוי להם. תועלה הספור המחבר מיעץ ומצוה וזוכר לכל אדם חלש שלא יעשה חבורה ושותף עם שהוא יותר חזק ממנו שהחזק אינו נאמן לחלש ועושה לו עלבון ולוקח מה שרוצה ממנו בין ברצונו בין שלא ברצונו כאמרם ז"ל שלי שלי ושליך שלי רשע.</p>	<p>(12) משל אריה ועז ורחל ופרה (מתחבר עם מי שממנו גדול. לסוף כבודו ידל) אריה הלך לטרוף טרף. לנפול ירך ולכרות עורף; לצור ציד להביא ועם חברת בן לביא; עז ורחל ופרה. ובבואם תוך היערה; אמרו כל אשר יפגע חלל נפל. הלא ימצאו יחלקו שלל; ויראו צביה וילכדוה בשחיתותם. ויאמרו אל הארי להראותם; מה ירצה ממנה למלא ספקו. ומה יגיע לכל אחד לחלקו; והארי חקרי לבו גדולים. וימינו להלמות עמלים; ויאמר להם שמעו נא עצה. לא תרצאו מן הבשר חוצה; הצביה נפלה בגורל. אני מצאתיה כולה שלי; חלק ראשון כי אני מלך. והשני כי הייתי הולך; אחריה במרוצה והשגתיה. חלק שלישי כי לי חלקתיה; כי אני גבור מכל היקום. חלק הרביעי מי יקום; להפרידו מן השלשה. מי יענני על זאת קשה; לקחת אותה שלא כרצוני. לא אכחד כי יעורני; ומי הוא לפני יתיצב. לחפר דין מפי נחצב; ויהי כשמעם מעניו. רגזו וחלו מפניו; ומכל השואל חלק ישחק. ונער בו ונס ממרחק; ואחר אשר נסו לקולו. כל הצייד נשאר לו; והמשל: לאדם המתחבר. עם חזק ממנו אם ידבר; משותפות שביניהם. העשירי אז כארי נודה; וישב לו דבר בזעמו. אין לו חלק ונחלה עמו; והטוב תגלה צדקתו. כצאת השמש בגבורתו; ואשא משלי: ואם דרוש דרש חבורת עשיר רש כלא גורל נגרש כמו רעי הארי בעת שאלו חלקם בגורל אל חיקם השיכם חיש ויקם בזעף אף וחרי;</p>

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>4. Le plet du chien et de la brebis. Le chien fist l'oeille semondre/Et dit qu'elle li doit respondre/De un pain que presté li avoit./L'oeille qui rien n'en savoit/ 5 Entame le plait en nient./Et dit qu'elle ne li doit nient./Le chien amainne pour sa part/L'escoufle, le loup et Renart./Qui tesmoignent certainement/ 10 Que le chien de noient ne ment./Mais il se mentent par la gueule./ L'oeille qui est toute seule/ Et ne se puet pas bien deffendre, /Si dit qu'elle n'a de quoi rendre. / 15 Le juge qui vers le plus fort/Se tient, soit a droit soit a tort./A rendre le pain li commande./Celle qui n' a dont elle rende./Tout vieigne yver en sa saison/ 20 Convient que vende sa toison./Par faus tesmoings mains jugement./Ce voit l'en avenir souvent.</p> <p>La moralité. Faus tesmoing par sa fausse foy/Grieve a autrui et dampne soy. / 25 Dieux reprove faus tesmongnaige, /Ainssi le dit la sainte paige. /Nuns ne doit faus tesmoings prier/ Ne en faus tesmoings lui fier. /Li uns dit: Puis que j'é la preuve, / 30 Je gaingnie sans ce que m' en meuve; /Puis que de prouver ne me doute/Boire leur donnré bonne goûte.</p>	<p>IV. DE CANE ET OVE In causam canis urget ouem, sedet arbiter, audit./Reddat ouis panem uult canis, illa negat./Pro cane stat miluus, stat uulpes, / stat lupus; instant/Panem, quem pepigit reddere, reddat ouis./ 5 Reddere non debet, nec habet quod reddere possit./Et tamen ut reddat, arbiter instat ei./Ergo suum, licet instet hyems, peruendit amictum./Et boream patitur uellere nuda suo./</p> <p>Moralitas Sepe fidem falso mendicat inhercia teste./ 10 Sepe dolet pietas criminis arte capi.</p> <p>< Addicio > Sepe soient homines mentiri; gloria testis/ Mendacis causam sepe lucratur hero./ Falsidicus testis est undique pessima pestis;/ Non falso teste res magis ulla nocet.</p>	<p>8. משל של כלב ושה הלך כלב ונתן שוחר לגשר ועורב ואמר להם תהיו לי עדים על שה כי נתתי לו ממון לשמור. ונדרו לו גשר ועורב להיות עדים שלו. הלך לאב אמ' לו אדוני רצונך לשפוט על השה ותשקך לי עליו ואני אתן לך לחלקך. אמר האב ברצון אשפוט לך. ויילך זאב וישב לשפוט ובא לפניו כלב עם הכבש ובכה כלב לפני 83V זאב ואמ' קובל אני לפניך שנתתי לשה לשמור ממוני ועתה כופר לי. את' זאב לכבש, חייב אתה לו. ענה כבש איני חייב לו כלום. שאל זאב ל(כבש) (וכלבו יש לך עדות.) אמ' כן. באו ע' עדים שלו אמ' להם זאב. יודעים אתה השה חייב לכלב ממון אמרו ראינו שנתן לו לשמור ועתה כופר לו. מיד אמ' זאב לכלב תקח הממון שלו. פשט הכלב עורו של שה וזאב לקח לבשר ועורב ונשר לקחו העצמות. כך כשאדם רוצה להעליל על חבריו מוצא שופט רע ועדים שקרים כמו אלו הרבירים.</p>

חידות איופוסו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(4) אחודה נא לכם חידה הכלב תבע לרחלה לפני הדיין ואמר אדוני הלויתי לחם לרחלה השיבה לרחלה אינו אמת. אמר הכלב יש לי עליך עדי' אמ' הדיין הביאם והביא הכלב חביריו הגנבי' והם הפרס והעוני' לפני הזאב והעידו והרשיעו הרחלה. הזאב פסק הדין שתשיב הלחם לכלב. הכבשה העלובה לא ידעה מה לעשו' גוזה צמרה ומכרה הצמר וקנתה הלחם והשיבה לכלב וסבלה גוזה קרו הסתיו בערום ובחוסר כל ואין כסות בקרה. תועלת הספור הרבה פעמים האיש החסיד הרחמן והתם מרמין אותו הגזולנים בתחבולותם שהרשעים הם מבקשים להרע לתם ולחסיד בעדים שקרים ובתחבולות.</p>	<p>(5) כלב ורחלה וארי וזאב ודוב (רעה גדולה אין חקר. מושל מקשיב על דבר שקר) הכלב צעק צעקה גדולה. לארי ולשופטיו על רחלה; ויאמר לו אדוני על עבדיך תרחם. כי זאת הרחלה לחם; גנבה אמש מאתי. אשר למחייתי אצרת; ותען הרחלה אין זה אמת. אשר ימצא אתו מעבדיך ומת; ויאמרו השופטים לכלב היש לך עדים. אשר כדברך מגידים; ויען הכלב הן דברי נכוחים וכנים. ואעידה לי עדים נאמנים; והזאב והדוב ראו אותה בביתי. אשר נכנסה בו בלי רשות; והלחם החביאה בין רגליה. על תחמלו עליה; ויצו העדים ליום המועד להגיד מאמרם. כאשר יחפצו בכבודם ויקרם; ויועצו יחד העדים. להיות במאמרם נצמדים; ומלת השקר אל רעותה מחברים. חברות אשה אל אחותה בשקרים; ויגע היום ולמשפט נגשו. והשופטים חקרו ודרשו; אשר ירדו שוחד על ידיהם. דרך אחד לשניהם; להעיד על כל דבריו. גם השופטים היו בעוזריו; על כן יצא משפט מעוקל. ויאמר לרחלה לשלם במשקל; הלחם אשר בגנבה לקחה. ותשב שוממה ובאנחה; כי אין לה כל בביתה. ותמכור את גיזתה; והגוזזים נאספו שמה. רחל לפני גוזזיה נאלמה; ותתן להם מצמרה. הנגזות מעל עורה; אשר לא גזלה השיבה. ותוסף עוד לראבה; כי החום ממנה ירף. והשמש הפך אליה עורף והגיע הקור חזורף; ובשרה מן הקרח תסמר. כאשר לא נשאר על בשרה ועורה צמר; מיאנה להנחם. על אודות הלחם; ועל בניה הקטנים רבו יגוניה. רחל מבכה על בניה; והסתיו גבר והשלג הגיע עד הירך. ותמת שם רחל בדרך; והדוב והזאב והגשר אשר כל אחד מיחל. בבא פקודת וקץ רחל; באו עד המערכת. אשר שם הנבילה מושלכת; ויאמרו בשכרינו ובעדותינו. הבשר יהיה בן שינינו; והמשל: בדרך חרבות שיניו. בתחברות לאכול עיניו; וכל אחד יעיז פניו. יהי ביניהם למשטמה; על לא חמש עשה ולא מרמה; וזה וזה על מומו יבקר. ומושל מקשיב על דבר שקר ואשא משלי: ההכי לשחל נהפך שועל תם לבני ריק ינשוק נעל לבשו מעילים מועלי מעל חוקם למעל בן בליעל ונעל וגם ישתת בכסף רעל ויבעלו בו עובדי בעל לא ימצא יתרו בכל פועל כובע ושדיון לו ולא יתעל גם מדרדו הון כמלא שעל ראו אשר ירד ולא יעל.</p>

<p>YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919</p>	<p>כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה</p>
<p>8. Comment fa grue garist le loup. Li louns menja trop gloutement,/Si fu malades durement;/Car en la gorge li areste/ Uns os qui li fist grant moleste./ 5 S'envoia par toute la terre/Phisiciens et mires querre./ De Montpellier estoit venue/Madame Hauteve la grue,/Qui de phisique avoit licence./ 10 Si fist certaine convenance/ Combien au loup devoit couster/Se cel os li poviost oster;/Et li louns li promet et jure/ Li bien paier de celle cure./ 15 Mais de tant fu elle po saige/Qu'elle n'en prist un po de gaige./Au loup a fait ouvrir la bouche;/Son bec boute ens tant qu'elle touche/A l'os, si que a li le tire./ 20 Le loup n'a plus mestier de mire./Celle voelt avoir sa promesse;/Li louns li dist: Fole maistresse,/Gardés de que vous me sivés;/N'est ce par moy que vous vivés? / 25 Ne vous poi je mordre, cheitive. /Et devourer trestoute vive? /Esparnay vous par ma franchise, /Et ce pour loier vous souffise.— La moralité. Bien faire a mauvés riens ne vaut; / 30 Tost l'oublie, et ne li en chaut. /Qui doucer baille a ennemi/Si le tendra li pour venin. Le mauvais prent tout en despit, /Pour ce n'aura l'autre respit; /Don que face n'a en memoire, /Ne quiert que vanité et gloire.</p>	<p>VIII. DE LVPO ET GRVE Arta lupum cruciat uia gutturis osse retento;/ Mendicat medicam multa daturus opem./ Crus promissa petit, de faucibus osse repulso;/Cui lupus: *An uiuis munere tuta meo?/Nonne tuum potui morsu prescindere collum?/Ergo tibi munus sit tua uita meum. Moralitas Nil prodest prodesse malis; mens praua malorum/Immemor accepti non timet esse boni. Addicio Dulcia sunt porrecta malis falerata uenena;/ Nil dulcessit eis omnis amara quies./Munera post sumpta malus in gratitudine torpet./ Immemor oblati dum solet esse boni.</p>	<p>9. משל זאב ועגור זאב אכל מבגילה הרבה והיה חולה מאד וגם עצם בגרונו. הלך אצל רופא אמר לו לך לעגור שצוארו ארוך ויוצא העצם מגרונו. הלך זאב לשדה ומצא עגור אמ' לו הוצא עצם מגרוני ואתן לך שכירות. מיד הפנה (?) עגור צוארו בגרונו הוציא עצם לחוץ. אמ' לזאב (ממשיך ב90R) תן לי שכירות. אמ' לו שטה לא דיי לך שלא חתכתי צוארך כשהיה כפי עדיין לתצא שכירות ממני. על כן ידע אדם למי עושה רפואה או שום טובה</p>
<p>אין</p>	<p>אין</p>	<p>10. משל של חולדה ושועל חולדה נכנסה לתיבה דרך חור קטן ותיבה מליאה גבינות ולא יכלה לצאת שנעשית עבה עד שבא שועל ולימד לה להקיא מה שאכלה וכך עשתה ויצתה. עתה מה הועילה חולדה בגניבתה כמו שנכנסה כך יצתה כך עושה עושר ולא במשפט סוף יעזבינו.</p>

חידות איופוסו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרוגאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(8) אחורה נא לכם חידה מהזאב והעגור הנקרא גוריא. והזאב היה אוכל בשר ובאכילתו בלע עצם נאחז בגרונו שלא היה יכול לבלוע ולא להשליכו לארץ. הלך הזאב לבקש רופא להוצי' העצם מגרונו. אמרה לו הארנבת הנה מצאתי לך אדוני רופא מומחה ורוצה בשכרו מאה זוז'. והוא העגור הלך אצלו ונדר לו שכרו. אמר העוף לזאב פתח פיך שתהיה בריא תכף פתח פי הזאב והכניס העוף ראשו עם אורך צוארו והוציא העצם. ואח"כ בקש שכרו. ענה הזאב די לך שכרך הרבה מאד שנכנסת בשלום ויצאת בשלום שכירי היה לחתוך ראשך והיו חיך תלואי' לך מנגד ולא תחתי ראשך.</p> <p>תועלת הסיפור אין התם והחסיד משיג תועלת בהטיבו לרשע שהרשע' כפוי טובה הם ובסוף משלם רעה תחת טובה. טוב לבישא לא תעביד ובישא לא מטי לך. ונאמר ורועה כסילים ירוע.</p>	<p>(8) משל זאב ועגור (העובר לחטאים ורעים. די שכרו ממנו הנצלו מפגעים) זאב חלה פני הארץ להגיע עיריו כל המונח. כי עצם גדול נשאר בגרונו; עד כי לא יכול לשאת ראשו. ותבחר מחנק נפשו; כי העצם מחצו. ובמקום צר לחצי; ויצעק בחמה וזיה ועוף כולם. מטקטם ועד גדולם; ויבאו עד תכונת הזאב. וימצאוהו משמים וכואב; וישאל להם עצה. להוציא העצם חוצה; ולא יכלו לענות אותו כי אמרו זאת ערמתו; ותואנה הוא מבקש. להיות לנו למוקש; לבלענו כשאלו חיים. ועתה נערים סוד ונהיה נקיים; ויהי בדברו להם לא אחת ולא שתיים. וימס לבבם ויהי למים; ויועצו כולם יחד. ויאמרו פה אחד; יהי מפריך ברוך. הנה לעגור צואר ארוך; ופה חזק וחד וצר. יוציא העצם מן המיצר; ואם לא אפיא מי הוא. קראו אתו אין כמה; ויקרא לעגור ויברר על לבו. אך מדורות פתנים בקרבן; ופתחו בדברים. וירר לו נדרים; אם יוציא העצם לשלם לו גמולו. להיות מושל בכל אשר לו; ויאמר העגור פתח פיך ואחזה. אם אוכל להסיר מעליך את המות הזה; ויפער הזאב פיו לבלי חק. ויעברו כולם מרחוק; כי יראו מגשת אליו. וירומו מעלי; והעגור את העצם בין שיניו הפניע. באשר פיו עד צוארו הניע; ויצאחו מצוארו. וישאל ממנו את שכרו; ויען לו הזאב עוות. מי שמע כאלה מי ראה כזאת; הלא עד אני מן החיה ומן בהמה. וסביבות שיני איהם; ופי לטרוף ולהשחית חקה. מי בא בפי כמוך ונקח; העת נמלטת מבין שיני ולא חנקתיך. משנה שכי שכי שלמתוך; לא מאתי פן אשימך חלל. והיתה נפשך לך לשלל; והמשל: באיש אשר שכנו יכבדנו. בכל אשר יחפרץ ישנו; ועיבור אותו במאמצי כחו. וזה יאמץ את לבו ויקשה את רוחו; ואם ישאל ממנו את שכרו ועמלו. ופעלו לא יתן לו; ככה יעשו הנבלים. איש קשה ורע מעללים ואשא משלי:</p> <p>ונשען בעשו ועולות ינחל ויעבור ברעו כעבר כאחל ויעליל עלילות ברשע בעת ישאלו זה שכרי אסוף לי והקהל ויען ברח ביש וצא מגבולי בטרם אני לך להוציא אבהל שאלה יקוה יצועו ולא יתוה יום אשר יורח או ויהל;</p>
<p>אין</p>	<p>(35) משל עכבר וחור אשר על הון זרים שלט. כבלעו כף פלט עכבר דל בר ושחור. בא גורון בער החור; ובתבואות שלח שן; ואכל ושבע ורשן. שם כסה בחבלו פניו. וקטנו עבה ממתניו; אשר הביא שם בתחילה. ברצותו לשוב במסלה; ולא יכול לצאת בשונו. דרך החור אשר בא בו; ותבט אליו החולדה. ותאמר החור לא לך במרה; עכבר מה זאת עשית. שמנת עבית נשית; בטרם תשוב ברה הוה. משמן בשרך ירוה; לא תראה אבותיך אשר ידעת. אם לא תקיא אשר בלעת; ושומרי הגרון שמעוהו. רדפוהו פצעוהו הכורו; והמשל: באיש אשר על הון זרים לבו השלטו. כבלועו כן פולטו; חיל בלע ויקינאו. בחצי ימיו יעובנו;</p>

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>7. D'une femme qui se maria a un larron. Une femme si prent baron/Et se marie a un larron;/Tuit li voisin grant joie en font./"Mais il ne se vent que il font," / 5 Ce dit un preudon qu'en encontre,/Un bel exemple de ce montre./"Li soulaus femme fiança./A Dieu se plaint fort et tança/La terre, dit: ' Je suis perdue! / 10 Uns soulaus seulement me tue./Uns soulaus seulement me grieve;/Que feré je se un autre lieve?/ Se uns autres naist, arse sui toute;/Pour ce, de ces noces me doute".—/ 15 Ainsi dit le preudomme saige: /"Ne devés de ce mariaige/Faire tel joie ne tel feste, /Quar il vous en sordra moleste, /Et vous en pourra bien mal prendre/ 20 Se cils lierres un autre engendre."—/Qui mal fait ne qui mal doit faire, /Il ne doit a nul homme plaire.</p> <p>La moralité. Ne se doit l'en trop fort joer/Pour mauvés, ne euls trop loer./ 25 L'en cuide tel chose estre bonne/Ou n'a que de apparence bonne./ Vices faignent estre vertus/Pour decevoir les malostrus./Tout ce qui est en apparence/ 30 N'est bon, mès y a decevance</p>	<p>VII. DE FEMINA ET FVRE NVBENTIBVS Femina dum nubit furi, uicinia gaudet;/Vir bonus et prudens talia uerba mouet:/Soli pepiguit sponsam; louis aurem terra querelis/ Percutit et causam, cur foret egra, dedit./ 5 "Sole necor solo; quid erit, si creuerit alter?/Quid patiar? Quid aget tanta caloris hyemps? ' Moralitas Hic prohibet sermo letum prebere fauorem,/ Qui male fecerunt, uel male facta parant./ Addicio /Non decet impune factum laudare malorum, / 10 Et laudare nimis facta serena nocet./Fallit enim uicium specie uirtutis et umbra;/Quod latet apparens non putes esse bonum.</p>	<p>11. משל של גנב גנב רצה לקחת אישה ושמחו שכניו על הסעודה שעשה להם בא זקן אחד ואמ' להם שוטים בעבור זאת אתם שמחים שנושא אשה. לא דיי לכם שלכדו גנב לכם אל' אשתו תעזור לו לגנוב לכם. על כן ימנע רגלו בן אדם מליך בדרך חטאים בנשמתם ולא יבא לשחתם</p>

חידות איופוסו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ז	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
<p>(7) אחודה נא לכם חידה במדינה אחת היתה אלמנה לימים בא לשם בחור אחד יפה תואר וידבר על לבה שתהיה לו לאשה ותאבה האשה וקיימו העניין ויאספו כל אנשי המקום ויעשו משתה ושמחה. והיה במדינה היא איש זקן ונשוא פנים. וישמע את קול העם ברעה וישאל להם למה קולה הקריה הומה. אמרו לו פלנית נשאת לבחור אחד שבא פה אמר להם מה טיבו הוא יפה תואר ובריא אבל הוא גנב. אמ' הזקן דעו כי השמש ראה לינשא. והארץ בקשה מהש"י שלא יתן לו רשות כי הוא לבדו מחמם ומיבש וחריב הארץ ובקיעה כל שכן אם היו לו בנים ובנות.</p> <p>תועלת הספור שאין ראוי לחמול לרשעים. כאמרם החמלה על הרשעים אכזריות לחסידים; מפני שרוב הבנים דומים לאביהם שנאמ' הנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים. והצורה דומה ליוצרה. והעוזר לרשע סופו ליפול בידו לכן מעקרין בשרשיו שלא משרשיו.</p>	<p>(76) משל שמש וירח (הכבד בכבוד ומקנה. לא יתצה בכהנה וכהנה) השמש אשר ביום לממשלת. פני כל היקום מחלה ושואלת; לתת לה הלבנה לחבורה. ויענו לו ירך למאד עצמה וגברה; לא נעשה לך עור כנגודך. הנה בהיותך לבדך; אל השלג עשית חמס. וחם השמש וגמס; ובצאתך בגבורתך תבהיל המלך וחילו. אם זרחה השמש עליו דמים לו; ותצאי מחופתך כחתך. הן הובשת נהרות איתן; ואיך נצמיד אליך הלבנה. לא תלך אתך אנה ואנה; והמשל: כאיש אשר לו עושר והון וכבוד ומקנה. וחפץ להוסיף כהנה וכהנה; להעריך על תכונתו להגביר. באשר לא מצאה ידו כביר; לא תאבה ולא תשמע בקולו. להוסיף חיל על חילו; ושלמה החכם יסרונו יסור. נותן לעשיר אך למחסור;</p>

YSOPET-AVIONNET: French McKenzie and Oldfather edition 1919	YSOPET-AVIONNET: Latin McKenzie and Oldfather edition 1919	כתב יד פרנקפורט 35 סוף המאה השלוש עשרה
<p>65. D'un homme et de sa femme. Ça se traie cilz qui a femme/Si chier con a son corps et s'ame./Et si orra une matire/Qui aus maris est bonne a dire./ 5 Uns preudons et sa femme estoient/Qui par samblant mout s'entramoient;/Et quant ly preudons deffina/Sa femme tel dueil en mena,/Qui onc ne se voutl deporter./ 10 Ne nuls ne l'en puet conforter/Ne faire cesser de son plaint;/Mais sus la tumbe mout se plaint/Senz repos nul ne senz sejour./Que ne s'en part ne nuit ne jour./ 15 Pour priere ne pour menace/Ne se mouvoit de celle place,/Et dit qu'elle ne se mouvra/Jamais d'illeuc, ains y morra./ Adonc fu uns ierres pendus./ 20 Et que le ne fust despenduz/Fu la garde bailliee et mise/ Sur un chevalier, en tel guise/Que se il le larron perdoit/Il seroit pendus la en droit./ 25 Cilz au larron garder bailla./Tant se pena et travailla/Qu'il ot soif, et aler ne scot/Fors la ou les complaintes ot/De celle qui crie et qui h'rait./ 30 Et pour le feu celle part vait/ Boire quiet, et a boire a heü./Mout li plaist ce qu'il a veü;/Au partir li deist: Doulce amie./Si grant plains ne vous affiert mie;/ 35 Laissies vostre plorer ester./Vous n'y povés rien conquerer.—/Au pendu va que el garda./Quant il fu la, si regarda./Puis le relaisse et s'en revient/ 40 Vers celle dont au cuer li tient./De belles parolles la paist/ Tant qu'a celle s'amour li plaist/ Et puis au larron s'en retourne./Quant il le vit, petit sejourne./ 45 Ains revient et acole et baise/ Celle qui samble que li plaise./Con cilz qui s'amour li promet./Mais quant cilz au retour se met/Pour celui que garder devoit./ 50 Senz le larron les fourches voit./Qu'il avoit esté despenduz./Pasmés chay tous estenduz./ Si ne fu mie de merveille./Puis vint arrieres, si conseilte;/ 55 Du fait a dit a celle femme/ Que li roys sus corps et sus ame/Ly avoit ce pendu livré;/Jamais n'en sera delivré/ Que li roys ne le face pendre./ 60 Si ne s'enfuit senz plus attendre./Celle qui s'amour ot lié./Et qui l'autre ot tost oublié/Que souloit a baron avoir./Ly dist: Je ay trouvé, de voir./ 65 Engin par quoy serés gueriz./ Ne gist cy en droit mes mariz./Nous le deffouirons et prendrons./En lieu du larrons le pendrons.—/Si le deffouy et pendi./ 70 Oncques autres n'y attendi./Cils qui ce vit et regarda/Que lui ainsi de mort garda./Si la prist puis par mariage./Si ne scé je s'il fit que sage./ 75 Autant puet il de soy attendre./ Con du premier, qu'elle fist pendre./Femme seulle, se m'est avis./Deçoit a gens mors et vis./A paines a bon finement/80 Euvre de femme, ou cilz livre ment.</p>	<p>LXV. DE VIRO ET VXORE Dum uir et uxor amant, uxorem priuat amato/Parca uiro, nec eam priuat amore uiri./Coniugis amplectens tumulum pro coniuge uexat/Vngue genas, oculos flitibus, ora sono./ 5 Hanc iuuat ipse dolor, nequit hac de sede reuelli/Grandine seu tenebris seu prece siue minis./Ecce reum dampnat iudex, crux horrida punit./In cruce custodit tempore noctis eques./Hic sitit, ad tumulum uocat hunc et clamor et ignis./ 10 Orat aque munus. hec dat et ille bibit./Egrum nectareis audet cor inungere uerbis./Hunc uocat ad primum cura timoris opus./Sed redit et dulces monitus intexit amaro/Cordi. uicta subit castra doloris amor./ 15 Vir metuens furi furem, suspendia furis/Visit, sed uiduam tactus amore petit./Hanc ligat amplexu fructumque ligurit amoris./Hinc redit ad furem, sed loca fure carent./Hic dolet, hoc questu dolor hic instigat amicum./ 20 Non bene seruato fure, timore premor./Rex michi seruandum dederat, me regius ensis/Terret, et extorrem me iubet esse timor./Hec ait: Inueni, que spem tibi suscitet, artem./Vir meus implebit in cruce furi bonus. / 25 Ipsa uiri bustum reserat, pro fure cathenat/Ipsa uirum, restem subligat ipsa uiro./Huic merito succumbit eques, succumbit amori/Illa nouo, ligat hos firmus amore thorus./Sola premit uiuosque metu penaque sepultos/30 Femina. femineum nil bene finit opus.][Forster: Lyoner Yzopet, XLVIII.]</p>	<p>12. משל של אשה ובעלה אשה אחת הייתה אוהבת בעלה ולבסוף חלה ומת ונקבר. הלכה על קברו ואמרה לא תזוז מקברו עד שיקברוה אצלו. סוף גנב אחד נתפס וצוה (המלך?) להלותו. וצוה לעבדו לשמור גנב התלוי שלא יגנבו אותו קרוביו כי אותו גנב עבד היה וכן עשה (ה) עבד ושמרו בלילה. אחר היה צמא העבד ונשא עיניו וראה אותה אשה על קבר בעלה היא התלוייה הייתה מכון לאורו קבר. הלך אצלה ודבר על לבו עד שקיבלה לתחומין וביקש ממנה לעשות רצונו ועשתה גם השקתו מן המים כי היו אצלה וזוהי לשמירה והגנה התלוי גנבו וזוהי לאשה והגיד לה והיה בוכה כי היה מתיירא מן המלך שיתלחו או ינקו את עיניו אני לו אשה אל תצטער אני אתן לך עצה טובה רק תן לי אמנותך (וכאן נקטע)</p>

חידות איזופטו נוסח דפוס קונסטנטינא רע"ו	משלי שועלים ברכיה בן נטרונאי הנקדן, המאה השתים עשרה והמאה השלוש עשרה
אין	<p>(80) משל אשה ובעלה ופרש ומשנה (מעט מהם יעלו על לבביהם. הנאהבים והנעימים בחייהם) אשה סופקת כפיה. ילדו מים עפעפיה; ובמר נפשה בדר ישבה. מתופפת על לבבה; על בעלה אשר מת ובקבר. והנה אחר המדבר; פרש היה תלוי על עץ. ומשנה למלך ויועץ; מעיר אל עיר מתהלך. ויועץ מטעם המלך; כי כל אשר יפיל התלוי. יתלה ואחר כן באש יהיה קלוי; ואת התלוי ראה כי נקלה. כאשר תלוי על המסילה; זה הדבר מאד הכלימו. אחיו הוא מאביו ומאמו; ולא יפילס כתיב לאפו. וישם בלילה את נפשו בכפו; וינתק את מוסרותיו. ויקברוה עם אבותיו; וירא מאד לנפשו. פן יסירו מעליו ראשו; כי מצות המלך לא שמר. מפחדו בשרו סמר; ויכרח להתחב בית האשה. המבכה על בעלה במר נפשה; וידבר על לבה במאמרים נעימים. דברים טובים דברי ניחומים; לאמר לי תהי למנה. וחרשתך לי באמונה; שכחי יגונך ומבעליך תתנחמי. וכואי שכבי עמי; והיא גם היא אמרה. מולך לפניך הקרה; האשה אשר עתה תתאוה לגורלך. שלום תענה ופתחה לך; ולדעת כל מעשיו הצקתהו. ויגר לה כל אשר קרהו; כי שחה נפשו עד עפר. באשר בלילה היא מצות המלך הפרי; על כן ימות בלא עתו. ולא ישוב עוד אל משפחתו; ותאמר האשה אל תחת. בעלי הנקבר נתלה תחת; התלוי על העץ הוא. בטרם יכיר איש את רעהו; ומי ידע אשר נעשה במסתרים. אין אומר ואין דברים; עתה השמע לעצתי. כי על כן באת הצל קורתי; ותוליכהו איש אל הקבורה. אהבה מקלקלת השורה; הנקבר ארונו הסירו. ויעשו כאשר דברו; ותלך ותתע במדבר. לתלות את בעלה הנקבר; והמשל: מעט מן החיים יעלו אל לבביהם. הנאהבים והנעימים בחייהם; וכתו כל אהבתם טמון. לכל אשר ימות אין בטחון; מאשר חבקוהו וינשקוהו; כמת מלב ישכחוהו; כי לא נתנו לב להזכיר את צדקתו. לשמור את מצותו; האומר זכר נא את חסדי. אל תשקור לי לניני ולנכדי; מת ויכסוהו בעפר. והחי את מצותו הפרי.</p>